JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA

TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA OFISI YA RAIS-TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA, KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026

(Kwa mujibu wa Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023)

Idara ya Kamati za Bunge
Ofisi ya Bunge,
10, Barabara ya Morogoro
S.L.P. 941
40490 Tambukareli
DODOMA

16 APRILI, 2025

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA 1
1.0 UTANGULIZI 1
SEHEMU YA PILI 3
2.0 MAELEZO NA UCHAMBUZI KUHUSU UKAGUZI WA MIRADI YA MAENDELEO ILIYOTENGEWA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025 3
2.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha na kutekelezwa kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 3
SEHEMU YA TATU 42
3.0 UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA BAJETI NA UZINGATIAJI WA MAONI YA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025 42
3.1. Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kwa Mwaka 2024/2025 43
3.2. Uchambuzi wa ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 43
3.3. Ulinganisho wa Makusanyo ya Maduhuli kuanzia mwaka 2022/2023 – 2024/2025 47
3.4. Utolewaji fedha za matumizi kwa Mwaka 2024/2025 53
SEHEMU YA NNE 58
4.0 UCHAMBUZI WA MPANGO WA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2025 58
4.1 UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA UKUSANYAJI WA MADUHULI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026 60
4.2. UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA MATUMIZI YA KAWAIDA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026 67
SEHEMU YA TANO 80
5.0. MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI 80
5.1 Ukosefu/Upungufu wa Matundu ya Vyoo katika Shule za Msingi na Sekondari 80

5.2. Utekelezaji wa miradi ya maendeleo kupitia fedha zinazotokana na kampuni za uwekezaji kurudisha huduma kwa wananchi (Corporate Social Responsibilities – CSR) 82
5.3. Uimarishaji wa vyanzo vya mapato katika halmashauri nchini 83
5.4. Uboreshaji wa mazingira ya kupumzika wananchi 84
5.5. Unununzi wa vifaa vya maabara kwa ajili ya maabara za sekondari nchini 86
5.6. Ujenzi wa shule za michepuo ya kiingereza katika halmashauri nchini 87
5.7. Uzalishaji wa madeni makubwa ya watumishi katika halmashauri 89
5.8. Mwongozo wa utoaji wa mikopo ya asilimia 10 kwa wanawake, vijana na wenye ulemavu 90
6.0 HITIMISHO 91

ORODHA YA MAJEWALI

JEDWALI NA 1: *Hali ya ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025* 45

JEDWALI NA 2: *Makusanyo ya Maduhuli kwa ulinganisho kuanzia Mwaka wa Fedha 2022/2023 – 2024/2025 kwa miaka mitatu mfululizo* 48

JEDWALI NA 3: *Ulinganisho wa mwenendo wa makusanyo ya maduhuli kuanzia mwaka 2022/2023 hadi 2024/2025* 51

JEDWALI NA 4: *Uwiano wa fedha zilizoidhinishwana fedha zilizotolewa hadi Februari, 2025* 55

JEDWALI NA 5: *Taswira ya makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026* 61

JEDWALI NA 6: *Mwenendo wa Makadirio ya Maduhuli ya Wizara, Taasisi zake na Mamlaka za Serikali za Mitaa kwa kipindi cha mwaka 2023/2024 hadi 2025/2026* 66

JEDWALI NA 7: *Ulinganisho wa Makadirio ya Maduhuli Fungu 56, Fungu Na.02 na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa kwa miaka mitatu mfululizo (2023/2024, 2024/2025, 2025/2026)* 67

JEDWALI NA 8: *Ulinganisho wa Bejeti (Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 Hadi 2025/2026 Kwa milioni* 76

JEDWALI NA 9: *Ulinganisho wa Bajeti Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya Mikoa Dhidi ya Bajeti ya Taifa 2022/2023 na 2023/2024 (kwa milioni)* 79

JEDWALI NA 10: *Ulinganisho wa Bajeti Kuu na Bajeti ya OR TAMISEMI kwa mwaka 2024/2025 na mwaka 2025/2026* 79

ORODHA YA VIELELEZO

KIELELEZO NA 1: *Mwenendo wa Makusanyo ya Maduhuli ya OR-TAMISEMI (Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya mikoa kwa mwaka 2024/2025* 46

KIELELEZO NA 2: *Makadirio ya makusanyo ya maduhuli na asilimia ya makusanyo halisi kwa mwaka 2024/2025*.....47

KIELELEZO NA 3: *Ulinganisho wa makadirio ya maduhuli na mapato halisi kwa miaka mitatu mfululizo* 50

KIELELEZO NA 4:*Mwenendo wa Upangaji wa maduhuli kwa kipindi cha miaka mitatu (2022/2023)* 50

KIELELEZO NA 5: *Uwiano wa ukusanyaji wa maduhuli hadi mwezi Februari, 2025*.....52

KIELELEZO NA 6: *Uwiano wa utolewaji wa fedha za matumizi ya kawaida na matumizi ya maendeleo hadi Februari, 2025 (a) na (b)* 56

KIELELEZO NA 7: *Uwiano wa fedha zilizotolewa kwa ajili ya mishahara, matumizi mengineyo pamoja na miradi ya maendeleo hadi Februari, 2025*57

KIELELEZO NA 8: Ulinganisho wa Makadirio ya Maduhuli kwa Mwaka 2025/2026.....62

KIELELEZO NA 9: *Uwiano wa makadirio ya mapato na matumizi kuanzia mwaka 2023/2024 hadi 2025/2026* 63

KIELELEZO NA 10: *uwiano wa makadirio ya ukusanyaji wa maduhuli ya Wizara na taasisi zilizo chini yake (a) na (b)* 64

KIELELEZO NA 11:*Ulinganisho wa ukuaji wa upangaji wa Maduhuli katika Halmashari* 65

KIELELEZO NA 12: *Ulinganisho wa Makadirio ya Matumizi Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa* 69

KIELELEZO NA 16: *Matumizi ya kawaida kwa ajili ya mishahara, matumizi mengineyo (OC) na matumizi ya miradi ya maendeleo kwa Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa*.....76

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU NA BAJETI YA OFISI YA RAIS – TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA KWA MWAKA FEDHA 2024/2025 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA OFISI HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 ninatoa shukrani kwako kwa kunipa wasaa ili niwasilishe mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

Mheshimiwa Spika, Maeneo muhimu yanayoguswa na kuelezwa kwa kina na taarifa hii ni kama ifuatavyo:-

(a) Maelezo na uchambuzi kuhusu ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2024/2025;

(b) Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti na uzingatiaji wa Maoni ya Kamati kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;

(c) Uchambuzi wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026 (Makadirio ya Maduhuli na Matumizi); na

(d) Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 MAELEZO NA UCHAMBUZI KUHUSU UKAGUZI WA MIRADI YA MAENDELEO ILIYOTENGEWA FEDHA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2024/2025 Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, iliidhinishiwa na Bunge jumla ya **Shilingi 1,601,044,595,990.00** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023, Kamati ilitembelea na kukagua baadhi ya miradi hiyo ya maendeleo iliyotelekezwa na Ofisi hii katika mwaka wa fedha 2024/2025. Miradi iliyotembelewa ni miradi ya elimu, miradi ya afya, miradi ya masoko pamoja na miradi ya barabara zinazosimamiwa na Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini *(TARURA)*.

2.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha na kutekelezwa kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ilifanya ukaguzi wa baadhi ya miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha katika mwaka wa fedha 2024/2025. Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo zilifanywa kwa

kuzingatia Kanuni ya 117(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata wasaa wa kutembelea na kukagua miradi katika Mikoa minne ya Kigoma, Kagera, Geita na Shinyanga ambako jumla ya miradi tisa (9) iliyotengewa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 ilikaguliwa. Matokeo ya uchambuzi wa miradi hiyo ni kama ifuatavyo: -

Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Kigoma (Mradi Namba 4322)

Mheshimiwa Spika, Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Kigoma imejengwa katika Kata ya Uvinza Halmashauri ya Wilaya ya Uvinza kwa gharama ya Shilingi 4,450,000,000, fedha kutoka Serikali Kuu kupitia Mpango wa Kuboresha Elimu ya Sekondari *(SEQUIP)*. Fedha hizi zilipokelewa katika awamu tatu, ambapo awamu ya kwanza zilipokelewa Shilingi 3,000,000,000 tarehe 29/05/2023, awamu ya pili kilipokelewa kiasi cha Shilingi 1,100,000,000 (tarehe 21/6/2024) na awamu ya tatu kiasi cha Shilingi 350,000,000 kilipokelewa tarehe 21/6/2024.

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana Kigoma ulianza kutekelezwa kuanzia tarehe 25/09/2023 na ulitarajiwa kukamilika

tarehe 28/03/2025. Ujenzi wa Miundombinu katika Shule hii umetumia Mfumo wa "***Force Account***". Hadi kufikia kipindi cha ukaguzi wa Kamati, Mradi huu ulikuwa umefikia asilimia 85 ya utekelezaji.

Faida ya Mradi

Mheshimiwa Spika, faida zinazotarajiwa kupatikana kutokana na mradi huu ni pamoja na kuboresha mazingira ya kufundishia na kujifunzia na kutoa hamasa ya kujifunza masomo ya sayansi kwa watoto wa kike katika Mkoa wa Kigoma.

Hali ya Utekelezaji wa Mradi

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Kigoma uko katika hatua mbalimbali za utekelezaji. Kamati ilitaarifiwa kuwa kwa sasa mradi unakadiriwa kufikia asilimia 85. Mradi unatarajiwa kukamilika itakapofikia tarehe 28/03/2025.

Changamoto zilizojitokeza wakati wa utekelezaji wa mradi

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa ujenzi wa Shule hii pamekuwa na changamoto mbalimbali zilizosababisha utekelezaji wake kutokukamilika kwa wakati uliopangwa. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo: -

(a) Uwepo wa mvua kubwa zilizokuwa zinanyesha zilisababisha ubovu wa barabara na hivyo kusababisha magari ya kupeleka vifaa vya ujenzi kama vile mawe, saruji, nondo na kokoto, kushindwa kufika uwandani;

(b) Mvua kubwa zilizokuwa zikinyesha zimesababisha mbao zilizopaswa kutumika kwa ajili ya kutengeneza milango pamoja na samani mbalimbali kushindwa kukauka kwa wakati;

(c) Uwezo mdogo wa wa kifedha kwa baadhi ya mafudi kulikosababisha vibarua wanaofanya nao kazi kutokulipwa hadi pale mafundi hao wanapolipwa malipo yao; na

(d) Uwezo mdogo wa kifedha kwa baadhi ya Wazabuni *(Suppliers)* kulikosababisha vifaa kutokupelekwa uwandani kwa wakati.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, kama ilivyo ada ya taratibu za ukaguzi wa miradi, baada ya kupokea taarifa hii ya mradi Kamati ilifanya uchambuzi kuhusiana na utekelezaji wa mradi huu. Katika uchambuzi wake Kamati imebaini mambo ya msingi kama ifuatavyo: -

(a) Kukosekana kwa vifaa vya Maabara katika Maabara zote tatu za Kemia, Baiolojia na Fizikia

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Kigoma ina maabara tatu ambazo ni za Kemia, Baiolojia pamoja na Fizikia. Katika ukaguzi huo Kamati ilibaini kuwa maabara hizo zote hazina hata kifaa kimoja cha maabara, hali hii imesababisha wanafunzi waliokwishakuandikishwa shuleni hapo kushindwa kabisa kufanya aina yoyote ya majaribio.

Kamati ilibaini kuwa sababu iliyosababisha vifaa hivyo kutokuwepo kwenye shule hiyo kuwa ni vifaa hivyo kutakuwa sehemu ya utekelezaji wa mradi huo na hivyo kukosa makisio.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona kuwa kutokuwepo kwa vifaa vya maabara katika shule hii ni kuwafelisha wanafunzi wasichana wanaosoma katika shule hiyo kwa kuwa hawatakuwa na uwezo wa kufanya mitihani yao vyema. Kamati inatambua kuwa shule hii ni ya vipaji maalum kwa mkoa mzima na hivyo inaamini kuwa wanafunzi wanaosoma shuleni hapo ni wale walio na uwezo mkubwa wa akili. Kamati inaona kuwa hali hii ya kukosekana kwa

vifaa vya maabara katika shule hiyo si tu kunaua ndoto ya watoto hao bali pia inaua mkakati mzuri uliowekwa na Serikali wa kuwapata wanafunzi wa kike wanasayansi kwa ajili ya mabadiliko ya kisayansi na kiteknolojia nchini.

(b) Milango ya shule kutokuwa imara

Mheshimiwa Spika, Kamati imebini kuwa kuna udhaifu wa uwekaji wa milango na madirisha katika majengo mbalimbali ya shule hii. Kamati imegundua kuwa milango mingi katika shule hii haina ubora aidha kutokana na aina ya mbao zilizotumika au namna milango yenyewe ilivyotengenezwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa majengo ya Serikali yanapaswa kuwa imara na yenye uwezo wa kudumu kwa muda mrefu; kwa kawaida walau kwa miaka 50. Kamati inaona kuwa uwepo wa milango hii yenye kiwango duni kutasababisha milango hii kutokudumu kwa muda mrefu.

(c) Kutokuwepo kwa samani kwenye ofisi ya Mkuu wa Shule pamoja na ofisi ya walimu wengine

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa pamoja na shule kujengwa vizuri na Ofisi ya Mkuu wa Shule kuwa nzuri, ofisi hiyo haina makabati, meza wala viti vinavyoendana na ubora wa majengo hayo. Hali hii inapunguza thamani ya ubora wa shule hii muhimu kwa watoto wa kike katika Mkoa wa Kigoma. Aidha, hali hii inaweza kumuathiri mkuu wa shule kwa kukosa maeneo ya kufanyia vikao akihitaji kuwa na kikao ofisini kwake. vilevile, utunzaji wa mafaili muhimu unaweza ukaathirika zaidi kutokana na kukosa makabati bora. Usiri wa mambo ya siri utaathirika kutokana na kukosa maeneo ya kuhifadhi nyaraka za siri.

Kamati pia imebaini kuwa eneo shule ilipojengwa kuna majimaji na udongo wenye asili ya tope. Hali hii inasababisha wanafunzi kupata ugumu wa kutembea kutoka eneo moja kwenda eneo lingine.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuwezesha ujenzi huu pamoja na usimamizi uliofanikisha shule hii kujengwa na kufikisha asilimia 85 na kwa kiwango cha kuridhisha.

Maoni na ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi na ung'amuzi wa mambo mbalimbali yaliyojitokeza wakati wa ukaguzi wa mradi huu Kamati inatoa maoni na ushauri kwa Serikali kama ifuatavyo: -

(a) Kutokana na shule hii kuwa ni ya muhimu sana kwa watoto wa kike katika Mkoa wa Kigoma na maeneo mengine, kwa suala la kutokuwepo kwa vifaa vya maabara, Kamati inashauri kuwa Serikali ichukue hatua za dharura ili kuhakikisha kwamba vifaa hivyo vinapatikana na kupelekwa shuleni hapo ili kuwawezesha wanafunzi hao kufanya mazoezi kwa vitendo na hivyo kuwafanya wafaulu mitihani yao;

(b) Kuhusu milango kuwa ya kiwango cha chini Kamati inashauri kwamba Serikali na mamlaka husika ziiondoe milango hiyo na kuweka milango mipya itakayokuwa na uwezo wa kudumu kwa muda mrefu; na

(c) Mkuu wa shule kukosa viti, meza na makabati yenye hadhi kutamfanya asitekeleze majukumu yake ipasavyo. Kamati inashauri Serikali kununua samani mbalimbali kwa ajili ya Ofisi ya Mkuu wa Shule na vile vile kwa ajili ya ofisi nyingine za walimu.

Mradi Na. 4212: Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya ya Uvinza

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya ya Uvinza umetekelezwa kwa jumla ya Shilingi 5,304,963,633.00 ikiwa ni fedha kutoka kwenye vyanzo mbalimbali ikiwemo Serikali Kuu ambayo imetoa kiasi cha Shilingi 5,195,255,300. Kati ya hizo Shilingi 1,205,255300 iliyotumika ni kwa ajili ya kununua vifaa tiba. Aidha, mapato ya ndani ya halmashauri ni kiasi cha Shilingi 17,000,000 huku nguvu za wananchi zikiwa ni Shilingi 3,500,000.00 na fedha kiasi cha Shilingi 89,208,333 ni fedha kutoka kwa wadau wa maendeleo (Benki ya Dunia). Mradi huu ulianza kutekelezwa tarehe 10 Januari, 2019 na ulianza kutoa huduma za afya tarehe 08 Mei, 2021.

Faida ya Mradi

Mheshimiwa Spika; miongoni mwa faida zinazopatikana kupitia mradi huu ni kama ifuatavyo: -

i) Kupungua kwa rufaa za kwenda Hospitali ya Rufaa ya Mkoa ya Maweni kwa huduma ambazo hapo awali zilikuwa zinapatikana kwenye Hospitali ya Maweni tu, kwa mfano huduma watoto njiti na wale waliozaliwa na uzito pungufu;

ii) Kusogezwa karibu kwa huduma za afya kwa jamii, baada ya huduma hizo kusogezwa karibu

yao na kuwapunguzia umbali wa kufuata huduma za afya kwenye Hospitali ya Mkoa ya Maweni, ambapo kwa sasa jamii inatumia muda huo kujishughulisha na shughuli za kiuchui na kuongeza pato la familia na Taifa kwa ujumla; na

iii) Kupungua kwa idadi kubwa ya akina mama kujifungulia nyumbani ambapo sasa wanajifungulia hospitalini hapo kwa ongezeko la asilimia 150%.

Changamoto

Mheshimwa Spika, Kamati imebaini kuwa Hospitali ya Wilaya ya Uvinza inakumbana na changamoto ya utoaji huduma hafifu kutokana na kuwa watumishi wachache.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Wakati wa kutembelea mradi huu Kamati ilibaini mambo mbalimbali kama ifuatavyo: -

i. Upungufu wa nyumba za watumishi.

Hospitali hii ina upungufu wa nyumba za watumishi na kusababisha watumishi wengi kukaa nje ya hospitali na hivyo kusababisha huduma hafifu kwa wananchi kutokana na kutokupatikana kwa urahisi wakati wa dharura;

ii. Uchache wa watumishi

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa hospitali hii ya wilaya yenye ubora mkubwa wa miundombinu ina upungufu wa watumishi. Kamati ilibaini kuwa hospitali hii ina uhaba wa madaktari bingwa kwa asilimia 50 huku upungufu wa wauguzi ukifikia asilimia 85.

Maoni ya Kamati

(a) Kamati ilibaini kuwa hospitali hii ina nyumba moja tu kwa ajili ya watumishi ambayo ina uwezo wa kukaa watumishi watatu kwa pamoja *(three in one)*. Kamati inashauri Serikali kutenga bajeti kwa ajili ya kujenga nyumba za watumishi katika hospitali hiyo ili kuwawezesha watumishi (hasa madaktari) kuishi karibu na hospitali ili kurahisisha utoaji wa huduma, hasa za dharura, kwa wananchi nyakati zote, hasa nyakati za usiku.

(b) Kamati inashauri kuwa Serikali iendelee kutenga ikama itakayowezesha kuwaajiri watumishi mbalimbali wa afya kwa ajili ya hospitail hii ili iwezeshe huduma zote muhimu kwa wananchi kupatikana kama ilivyokusudiwa wakati wa usanifu wa mradi huu; na

(c) Serikali iendelee kutenga fedha za kutosha kwa ajili ya kununua dawa na vitendanishi kwa ajili ya

matumizi katika hospitali hii ili kuiwezesha hospitali hii kutoa huduma kwa hadhi yake ya wilaya.

Mradi wa Ujenzi wa Daraja la Mawe na Matengenezo ya Barabara ya Mgaraganza – Halmashauri ya Wilaya ya Kigoma (Mradi Na. S.10/074/2023/2024/2/10)

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Daraja la Mawe na Matengenezo ya Barabara ya Mgaraganza – Bweru (Km2.9) kwa kiwango cha changarawe, umetekelezwa katika Kata za Mgaraganza na Kagongo katika Halmashauri ya Wilaya ya Kigoma Vijijini. Utekelezaji wa Mradi huu ulianza rasmi tarehe 30 Oktoba, 2023 na ulikamilika tarehe 21 Agosti, 2024. Ujenzi wa Daraja hili la Bweru unakamilisha jumla ya madaraja arobaini na nane (48) yaliyojengwa kwa teknolojia ya mawe katika Mkoa wa Kigoma, na kuufanya Mkoa wa Kigoma kuwa kiongozi katika matumizi ya madaraja ya mawe nchini kwa kipindi cha miaka mitano (2019 – 2024).

Mheshimiwa Spika, mradi huu ambao umegharimu **Shilingi 101,010,960.00** ulitekelezwa kama sehemu ya Serikali ya kufungua maeneo yaliyokuwa hayafikiki, kuondoa vikwazo vya upitikaji katika barabara za vijijini na kurahisisha usafiri na usafirishaji.

Mheshimiwa Spika, gharama za mradi huu zimegawanyika katika sehemu tatu, ambapo Serikali Kuu kupitia Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini *(TARURA)* imechangia kiasi cha Sh. 45,380,000.00, Fedha za Mfuko wa Barabara *(Road Fund Maintenance),* nguvu za wananchi kiasi cha Shilingi 3,371,280.00 na Serikali ya Ubegiji kupitia katika Mradi wa SAKiRP imechangia kiasi cha Shilingi 52,259,680.00. Hadi kufikia wakati wa ukaguzi wa Kamati, mradi huu ulikuwa umekwishakukamilika kwa asilimia 100.

Faida ya Mradi

Mheshimiwa Spika; kukamilika kwa mradi huu kumepelekea faida mbalimbali zikiwemo: -

i) Kufunguka kwa Barabara ya Mgaraganza-Bweru;
ii) kurahisisha usafiri kwa wakazi wa kata za Kagongo, Mwandiga, Bitale na Chankele, kufika eneo la Makao Makuu ya Halmashauri ya Wilaya ya Kigoma, Hospitali ya Wilaya na maeneo ya masoko kama Kigoma Mjini, Kalinzi na Nyarubanda.

Changamoto

Mheshimiwa Spika; Kamati ilitaarifiwa kuwa wakati wa utekelezaji wa mradi huu kumekuwa na changamoto mbalimbali kama ifuatavyo: -

i) Kuchelewa kwa fedha za malipo kwa wakandarasi na hivyo kuchelewa kwa utekelezaji wa mradi;
ii) Uhaba wa changarawe katika maeneo ya utekelezaji wa mradi;
iii) Uharibifu wa miundombinu unaosababishwa na wananchi wachache kwa kung'oa alama za barabarani;
iv) Kutembeza mifugo katikati ya barabara; na
v) Wananchi kuweka vizuizi katika mitaro ya barabara ili kukinga mchanga unaosafirishwa na mvua kwa ajili ya shughuli zao za ujenzi.

Uchambuzi wa Kamati

(a) Kingo za daraja kutokuwekewa vizuizi vya mmomonyoko wa udongo

Kamati ilibaini kuwa kingo za daraja hili hazijajengewa vizuizi vya mmomonyoko wa udongo. Kamati inatambua umuhimu wa kujengwa kwa kingo hizi ili kuzuia mmomonyoko zaidi wa udogo na hivyo kulifanya daraja hili kudumu kwa muda mrefu zaidi.

(b) Ubora wa Teknolojia na gharama nafuu

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa teknolojia iliyotumika, ingawa ni ya muda mrefu kwa mataifa yaliyoendelea lakini kwa Taifa letu ni teknolojia rahisi na yenye ubora na

inayofaa hasa katika maeneo yetu ya vijijini. Kamati imebaini kuwa teknolojia hii haina ugumu katika kutekeleza wakati wa ujenzi wake, na ni teknoljia ambayo inatumia rasilimali zinazopatikana kwa wingi katika maeneo mengi nchini. Kamati inaona kuwa kama maeneo mengi , hasa ya vijijini, yatatumia teknolojia hii kuna uwezekano wa kujenga madaraja mengi katika maeneo mengi nchini na hivyo kuondoa kabisa tatizo la madaraja na kuwezesha mawasiliano kati ya eneo moja na lingine na hivyo kuongeza kasi ya maendeleo kwa wananchi na Taifa kwa ujumla.

Maoni ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi huo wa Kamati, Kamati inashauri mambo yafuatayo: -

(a) Kwa kuwa teknolojia hii ni rahisi kutekelezeka, na kwamba inapunguza gharama za ujenzi; Kamati inashauri kuwa teknolojia hii itumike maeneo mengine, hasa ya vijijini ili kuwezesha madaraja mengi kujengwa katika maeneo mbalimbali ya nchi yetu;

(b) Kuhusiana na ujenzi wa kingo za daraja hilo, Kamati inashauri Serikali kutenga fedha kwa ajili ya ujenzi wa kingo hizo ili kulifanya Daraja hili liishi miaka mingi zaidi.

(c) Kutokana na changamoto ya wananchi kuharibu matumizi ya barabara na daraja hili, Kamati inashauri kuwa elimu itolewe kwa wananchi kuhusu umuhimu wa miradi hii ili kuwafanya waitunze miradi ya umma kwa faida yao wenyewe. Aidha wananchi washirikishwe wakati wa utekelezaji wa miradi hii ili wawe sehemu ya umiliki wa miradi hii.

Mradi Na. 4311: Ujenzi wa Shule Mpya ya Sekondari ya Amali kata ya Mubunda

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Shule mpya ya Sekondari ya Amali ya Mubunda unatekelezwa katika Kijiji cha Kishoju, Kata ya Mubunda katika Halmashauri ya Wilaya ya Muleba kwa gharama ya Shilingi 584,280,029.00 fedha kutoka Serikali Kuu kupitia Mpango wa Kuboresha Elimu ya Sekondara (SEQUIP). Ujenzi wa shule hii ulianza rasmi tarehe 01/11/2024 baada ya kupokea fedha za utekelezaji wa mradi huo tarehe 30/06/2024.

Hadi wakati Kamati inatembelea mradi huu ulikuwa umefikia asilimia 92 ya ukamilishaji wake. Aidha, mradi huu ulitarajiwa kukamilika tarehe 30 Machi, 2025. Hata hivyo kutokana na changamoto zilizojitokeza wakati wa utekelezaji wa mradi huu, ilielezwa kuwa matarajio

ya kukamilika yatakuwa ni mwezi Mei 2024. Mradi huu unatekelezwa kwa kupitia mfumo wa *force account*.

Faida za Mradi

Mheshimiwa Spika, faida zinazotarajiwa kupatikana baada ya ukamilikaji wa mradi huu ni pamoja na kuwawezesha wanafunzi kujifunza elimu ya amali inayolenga mwanafunzi kupata fani mbalimbali zitakazomwezesha kujifunza kwa vitendo na hivyo kupunguza tatizo la ukosefu wa ajira kwa vijana. Mradi huu pia utawezesha kuongeza idadi ya wanafunzi wanaojiunga na shule za sekondari na hivyo kuongeza ubora wa elimu na idadi ya wasomi katika Wilaya ya Muleba pamoja na Taifa kwa ujumla

Changamoto

Mheshimiwa Spika; Kamati ilibaini kuwa utekelezaji wa mradi huu ulikumbwa na changamoto kadhaa ikiwemo zifuatazo: -

i) Kupanda kwa gharama za vifaa hasa za viwandani;
ii) Barabara ya kuelekea uwandani kuwa mbovu kipindi cha ujenzi hali iliyochelewesha ufikishaji wa vifaa vya ujenzi sehemu ya ujenzi na kuongeza gharama za ujenzi;

iii) Wazabuni walio wengi kutojisajili kwenye Mfumo wa Manunuzi wa NeST na hivyo kusababisha kukosekana ushindani wa wazabuni pindi zabuni zinapokuwa zimetangazwa;
iv) Changamoto za awali za mfumo wa manunuzi (NeST) kutokuwa hewani kwa kipindi cha Julai, 2024; na
v) Kukosekana kwa umeme kwenye eneo la mradi.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati baada ya kupokea taarifa ya awali kuhusiana na utekelezaji wa mradi huu ilifanya uchambuzi wake na kung'amua mambo mbalimbali kama ifuatavyo: -

i. **Taasisi za Serikali kutokushirikiana wakati wa utekelezaji wa mradi;**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa kutokuwepo kwa miundombinu muhimu kama vile ya umeme, barabara mbaya iliyosababisha upelekaji wa vifaa uwandani kwa ajili ya ujenzi kumesababishwa na taasisi za Serikali kutokuzungumza wakati wa usanifu wa mradi.

ii. Mfumo wa Manunuzi kushindwa kutekelezeka kwa baadhi ya wazabuni

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa Mfumo wa Manunuzi wa NeST bado una changamoto ya

uelewa wa namna ya kuutumia kwa baadhi ya wazabuni. Hii ni kutokana na baadhi ya wazabuni kushindwa kuuelewa mfumo huo na namna ya kuutumia. Hali hii imekuwa ikisababisha mradi huu kukosa wazabuni wa kuutekeleza.

Maoni ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi huo wa Kamati, Kamati inashauri Serikali kuendelea kutoa elimu kwa wazabuni mbalimbali, hasa kutoka maeneo ya vijijini, juu ya namna ya kuutumia mfumo huo.

Ujenzi wa Shule mpya ya Sekondari Kata ya Nyakatanga (**Mradi Na. 4311)**

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Shule Mpya ya Sekondari Kata ya Nyakatanga umetekelezwa katika Kijiji cha Biija, Kata ya Nyakantanga katika Halmshauri ya Wilaya ya Mulemba. Mradi huu ambao unatekelezwa na fedha Serikali Kuu kupitia Mpago wa Uboreshaji wa mazingira ya Ufundishaji na Kujifunza *(SEQUIP)*. Aidha, mradi umegharimu kiasi cha Shilingi 584,280,029.00.

Mheshimiwa Spika, fedha za utekelezaji wa mradi huu zilipokewa na Halmashauri ya Wilaya ya Muleba tarehe 23/06/2024 na ujenzi ulianza tarehe 22/03/2025, kwa kutumia mfumo wa *Force Account*. Mradi huu

ambao mpaka wakati wa ukaguzi wa Kamati ulikuwa umekwishakutekelezwa kwa asilimia 86 awali ulipangwa kumalizika mwezi Februari, 2025; hata hivyo, kutokana na changamoto ulizokumbana nazo, Kamati ilielezwa kuwa sasa unatarajia kukamilika ifikapo tarehe 23 Machi, 2025.

Faida za Mradi

Mheshimiwa Spika, faida zinazotarajiwa kupatikana mara baada ya ukamilikaji kwa mradi huu ni pamoja na kuwawezesha wanafunzi wa Kijiji cha Biija na vijiji vya jirani kupata huduma ya elimu ya sekondari karibu, kwani kwa sasa wanafunzi hao wanasoma katika Shule ya Sekondari ya Nyakatanga ambayo iko takribani umbali wa kilomita 6 hadi 10, hali inayowasababishia kutembea umbali wa kilomita 12 hadi 20 kwa siku, Kwenda na kurudi shule.

Changamoto

Mheshimiwa Spika, baadhi ya changamoto zilizojitokeza wakati wa utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na hizi zifuatazo: -

i) Kupanda kwa gharama za vifaa hasa za viwandani;
ii) Hali ya njia kuwa mbovu kipindi cha ujenzi hali iliyochelewesha ufikishaji wa vifaa vya ujenzi

uwandani (site) na hivyo gharama kuongezeka;

iii) Wazabuni walio wengi kutojisajili kwenye Mfumo wa Manunuzi wa NeST na hivyo kusababisha kukosekana ushindani wa wazabuni pindi zabuni zinapokuwa zimetangazwa; na

iv) Kukosekana kwa huduma ya umeme na maji kwenye eneo la mradi.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, mara baada ya kupokea taarifa ya utekelezaji wa mradi huu Kamati ilifanya uchambuzi wake na kubaini mambo mbalimbali kama ifuatavyo: -

i. **Taasisi za Serikali kutokuzungumza**

Mheshimiwa Spika, katika hali ya kawaida ilitarajiwa kuwamba miradi ya Serikali inapotekelezwa kunakuwa na mwingiliano wa utolewaji wa huduma zote muhimu kwa ajili ya kurahisisha utekelezaji wa mradi husika.

Mheshimiwa Spika, wakati wa utekelezaji wa mradi huu ilitarajiwa kwamba huduma zote muhimu kutoka kwa wadau wanaohusika kwa ajili ya kurahisisha utekelezaji wa mradi huu zingepatikana. Hata hivyo, Kamati ilibaini kuwa

kulikuwa na ugumu wa upatikanaji wa maji wakati wa utekelezaji wa mradi huu. Kamati ilibaini kuwa huduma ya maji haikupatikana wakati wa utekelezaji wa mradi huu na hivyo kusababisha gharama kubwa ya kuchota maji kwa ajili ya kutekeleza shughuli mbalimbali za ujenzi. Aidha, Kamati ilibaini pia kuwa kulikuwa na changamoto ya upatikanaji wa umeme kutokana na eneo hilo kutokuwa na miundombinu ya umeme. Hali hii ilisababisha ugumu wa utekelezaji wa mradi na hiyo kuongeza gharama kutokana na kazi za uchomeleaji kufanyika nje ya eneo la mradi.

Mheshimiwa Spika, wakati huo huo Kamati ilibaini kuwa barabara inayoelekea kwenye eneo la mradi ni mbovu na hivyo kusababisha changamoto wakati wa upelekaji wa malighafi zilizokuwa zikitumika kwenye ujenzi.

ii. **Kukosekana kwa mabweni**

Mheshimiwa Spika, mfumo wa uanzishwaji na uendeshaji wa shule za amali una tofauti na sekondari za kawaida (hasa sekondari za kutwa) kutokana na utaratibu wake wa kuchukua wanafunzi mbali na maeneo shule ilipo. Hata hivyo, Kamati ilibaini kuwa shule hii imepangwa

kufunguliwa huku mabweni yakiwa hayajajengwa hata moja. Hali hii itasababisha changamoto ya makazi kwa wanafunzi watakaodahiliwa katika shuleni hiyo.

Maoni na Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa kina kuhusu mradi huu Kamati inatoa mani na ushauri wake kama ifuatavyo: -

i. **Taasisi za Serikali kushirikiana wakati wa usanifu na utekelezaji wa miradi ya umma**

Mheshimiwa Spika, imekuwa ni rai ya Kamati kila wakati inapopata wasaa wa kutoa maoni yake kwa Serikali kusisitiza haja ya utekelezaji wa miradi katika umoja wake *(holistic approaches)*. Kamati inatambua kuwa miradi ya umma inaanzishwa ili kuuwezesha umma kutatua changamoto za kimazingira zinazowakabili. Hivyo, Kamati inatambua kuwa ili miradi hiyo itekelezwe kwa ufanisi ni lazima taasisi zake zote zinazohusika na utekelezaji wa miradi husika zisomane.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa miradi mingi ya miundombinu ya shule na hosapitali, masoko na stendi inayotelekezwa huwa inakosa usaidizi wa huduma kama za umeme, maji na barabara, Kamati inashauri kuwa Serikali, inaporatibu

usanifu wa mradi wowote, aidha wa miundombinu ya shule au hospitali usanifu uhusishe taasisi saidizi za kuhudumia mradi husika kama vile umeme, maji na barabara.

ii. **Ujenzi wa mabweni katika shule zote za amali**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa shule hii haina mabweni huku ikitarajiwa kufunguliwa kabla ya ujenzi wa bweni hata moja. Kamati inaamini kuwa hali hii italeta changamoto ya malazi kwa wanafunzi watakaojiunga na shule hiyo. Kamani inashauri Serikali kutenga fedha ya ujenzi wa walau mabweni mawili kabla ya kudahili wanafunzi kwenye shule hiyo.

Ujenzi wa Shule ya Wasichana ya Mkoa wa Geita (Mradi Na. 4390)

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Geita unatekelezwa katika Mtaa wa Upendo Kata ya Bombambili katika Halmasauri ya Manispaa ya Geita kwa fedha kiasi cha Shilingi 4,450,000,000/= kutoka Serikali Kuu, kupitia mradi wa Kuboresha Elimu ya Sekondari *(SEQUIP)*. Aidha, Diwani ya Kata ya Bombambili ametoa kiasi cha Shilingi 10,000,000/= kwa ajili ya kuchimba kisima kirefu cha maji kwenye shule

hiyo, hivyo basi kufanya jumla kamili ya ujenzi wa Shule hiyo kuwa ni Shilingi 4,460,000,000/=.

Mheshimiwa Spika; Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana Mkoa wa Geita unatekelezwa kwa mfumo wa *force account* katika awamu mbili, ambapo awamu ya kwanza ilianza rasmi tarehe 22/09/2023 na kumalizika tarehe 01/07/2024. Aidha, awamu ya pili ya utekelezaji wa mradi huu ilianza rasmi tarehe 15/09/2024. Mradi huu ulitarajiwa kukamilika tarehe 15 Aprili, 2025.

Faida ya Mradi

Mheshimiwa Spika; faida zinazotarajiwa kupatikana kutokana na mradi huu ni pamoja na kuboresha mazingira ya ufundishaji na ufundishwaji na kupunguza msongamano wa wanafunzi kwenye shule moja. Aidha, mradi unatarajiwa kuongeza kiwango cha wanasayansi wa kike katika soko la ajira na kukuza sayansi na teknolojia nchini.

Changamoto

Mheshimiwa Spika; baadhi ya changamoto zilizojitokeza katika utekelezaji wa mradi huu ni: -

i) Ufinyu wa bajeti kwa baadhi ya miundombinu hasa mabweni;

ii) Uwepo wa mwamba kwenye eneo la mradi uliopelekea kuchelewa kwa mradi na kuongezeka kwa gharama katika uchimbaji wa msingi kwa baadhi ya miundombinu; na

iii) Mfumuko wa bei za vifaa vya ujenzi na madini ujenzi.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea taarifa ya mradi huu Kamati iliichambua na kubaini mambo mbalimbali kama ifuatavyo: -

i) Ukosefu wa vifaa vya maabara

Mheshimiwa Spika, Kamati katika uchambuzi wake ilibaini kuwa shule hiyo tayari imekwishakudahili wanafunzi kwa kidato cha tano na kidato cha kwanza. Hata hivyo Kamati ilibaini kuwa shule hiyo bado haina vifaa vya maabara kwa ajili ya majaribio mbalimbali kwa wanafunzi.

ii) Kutokukamilika kwa jiko

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa jiko la shule hii halijakamilika kwa kiwango cha kufaa kuanza kutumika. Hata hivyo wakati wa ukaguzi Kamati ilibaini kuwa jiko hilo tayari linatumika. Kamati inatia shaka usalama wa matumizi ya jiko

hilo ilihali bado linaendelea na ujenzi kwa kiasi kikubwa.

iii) Kutokuwepo kwa samani mbalimbali kwa ajili ya ofisi

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa katika ofisi mbalimbali za shule hii kuna upungufu mkubwa wa samani. Kamati imebaini kuwa hata samani zilizopo hazina hadhi ya kubeba jina la Shule ya Sekondari ya Wasichana ya Mkoa wa Geita. Kamati imebaini pia kuwa Ofisi ya Mkuu wa Shule haina samani za ofisi. Aidha kiti na meza vilivyopo ni vya ubora wa chini kutumika na mkuu wa shule hiyo.

Maoni na Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wake kwa mradi huu Kamati inatoa maoni na ushauri kama ifuatavyo: -

i. Kamati inashauri Serikali kutazama usalama wa matumizi ya jiko hillo;
ii. Kamati inashauri Serikali kuharakisha umaliziaji wa ujenzi wa jiko hilo ili litumike ipasavyo.
iii. Kamati inashauri shule hii itengewe bajeti kwa ajili ya ununuzi wa vifaa vya maabara;

iv. Makati inashauri shule hii itengewe bajeti maalum kwa ajili ya ununuzi wa samani mbalimbali kwa ajili ya matumizi shuleni hapo.

Ujenzi wa Barabara ya KM 1.5 kwa kiwango cha lami katika Kata ya Kasamwa eneo la mzunguko wa soko. (Mradi Na. 4946)

Mheshimiwa Spika; mradi huu unatekelezwa katika Kata ya Kalangalala katika Halmashauri ya Manispaa ya Geita badala ya kutekelezwa katika Kata ya Kasamwa kama ilivyokuwa kwenye mpango. Kamati ilielezwa kuwa Sababu iliyopelekea kubadilika kwa eneo la utekelezwaji wa mradi kuwa ni kutokana na Barabara ya Nyanza Sekondari – KASCO kuharibiwa na mvua, hivyo kuleta usumbufu wa kuingia na kutoka kwenye makazi ya viongozi, ofisi za taasisi mbalimbali zilizopo eneo hilo, pamoja na wananchi. Ujenzi wa barabara hii ni wa kiwango cha lami nyepesi yenye urefu wa Km. 1.37, ujenzi wa makalvati mita 57 na ujenzi wa mitaro.

Mheshimiwa Spika; mradi huu unatekelezwa na Halmashauri ya Manispaa ya Geita chini ya usimaizi wa Wakala wa Barabara za Mijini na Vijijini *(TARURA)* Wilaya ya Geita. Mkandarasi anayejenga Barabara hii ni Evax Construction Ltd wa Muleba. Mradi huu umeanza kutekelezwa tarehe 07 Machi, 2025 na unatarajia kukamilika tarehe 08 Septemba, 2025. Hadi

kufikia kipindi cha ukaguzi wa Kamati mradi huu ulikuwa umekamilika kwa asilimia15%.

Faida za Mradi

Mheshimiwa Spika; kukamilika kwa mradi huu kutaimarisha miundombinu ya barabara katika kukuza uchumi na kuondoa umaskini kwa kuboresha sekta ya usafiri na usafirishaji.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa ujenzi wa barabara hii unawezeshwa na fedha za ndani za Halmashauri. Kamati inaipongeza sana Halmasahuri kwa kutenga fedha zake za ndani kwa ajili ya miundombinu ya barabara. Kamati inampongeza sana mkandarasi kutokana na kasi yake nzuri ya utekelezaji wa mradi huu.

Maoni ya Kamati

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wake Kamati inaishauri Serikali, hasa mamlaka za Serikali za mitaa kuendelea kutenga fedha za ndani kwa ajili ya miundombinu mbalimbali hasa ya bara.

Ujenzi wa Jengo la Utawala Halmashauri ya Wilaya ya Bukombe (Mradi Namba 4946)

Mheshimiwa Spika; Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Utawala la Halmashauri ya Bukombe unatekelezwa katika Kata ya Katente, Tarafa ya Ushirombo, Wilaya ya Bukombe kupitia fedha kutoka Serikali Kuu. Mradi huu unatekelezwa na Mkandarasi Gipco Clonstruction Ltd kupitia mkataba namba 83P6/2023/2024/W/03 kwa gharama ya Shilingi 3,497,642,805.22, ambapo hadi kufikia wakati wa ukaguzi wa Kamati tayari fedha, kiasi cha Sh. 444,615,610.83 kilikuwa kimekwishakutumika.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ulianza kutekelezwa tarehe 11/12/2024 na unatarajia kukamilika tarehe 07/07/2025. Hadi kufikia tarehe ya ukaguzi wa Kamati tayari mradi ulikuwa umekwishakufikia asilimia 25 ya utekelezaji.

Faida za Mradi.

Mheshimiwa Spika, faida zinazotarajiwa kupatikana kutokana na utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na kupatikana kwa ajira za muda kwa vijana na wakazi wa maeneo ya jirani na kusaidia uwepo wa jengo la kisasa lenye mazingira mazuri kwa watumishi kufanyia kazi. Aidha, mradi utaongeza mwonekano mzuri wa mandhari katika Kata ya Katente.

Changamoto

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa mradi umekumbwa na changamoto kadhaa wakati wa utekelezaji wake ikiwa ni pamoja na kuchelewa kwa malipo ya awali kwa takribani miezi saba kuanzia mwezi Mei, 2024 na hivyo kusababisha mradi kusimama katika kipindi hicho na kuvutwa kwa fedha kurudi Mfuko Mkuu wa Serikali.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa mradi huu upo kwenye hatua za awali za utekelezaji wake. Kamati imebaini pia kuwa idadi kubwa ya wafanyakazi katika mradi huu ni wananchi wa eneo la Kata ya Kantente. Kamati inapongeza hatua hii ya kuajiri wawananchi wengi kutoka Kata ya Katente, hali inayowaongezea wananchi wa Katente hisia za umiliki wa mradi huo. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuzingatia ushirikishwaji huu wa wananchi katika miradi yao.

ujenzi wa miundombinu ya soko, stendi pamoja na Barabara na mitaro (Mradi Namba 83P8)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata wasaa wa kutembelea mradi Namba 83P8 unaojumuisha ujenzi wa wa barabara na mitaro mikubwa ya maji katika eneo la kuzunguka Soko Kuu la Sango – Kahama; ujenzi wa barabara na mitaro mikubwa ya maji katika

eneo la kuzunguka Stendi Kuu ya Mbasi Mbulu – Kahama, ujenzi wa Barabara eneo la Zongomela kwa kiwango cha G15 km 2.3 pamoja na ujenzi wa mtaro wa maji ya mvua wa Shunu-Magobekokwa (mita 700).

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unawezeshwa na program ya *TACTIC (Tanzania Cities Transforming Infrastructure and Competitiveness);* ambao ni mmojawapo ya miradi inayotekelezwa na Serikali kupitia Ofisi ya Rais - TAMISEMI kwa fedha za mkopo kutoka Benki ya Dunia.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi huu katika Halmashauri ya Manispaa ya Kahama umegawanyika katika awamu mbili. Awamu ya kwanza inahusisha ujenzi wa barabara za katikati ya Mji km 12.03, barabara za eneo la Viwanda la Zongomela km 3.06 na ujenzi wa mifereji 2 ya maji ya mvua ya Chelsea - Lyazungu na Shunu Magobeko yenye jumla ya urefu wa km 4.9; na awamu ya pili inahusisha ujenzi wa Kituo cha Mabasi Mbulu, Uboreshaji wa soko la Sango na Ujenzi wa Stendi Ndogo na Soko eneo la Viwanda Zongomela.

Mheshimiwa Spika; Mradi wa Awamu ya Kwanza (Package 01) unatekelezwa na Mkandarasi Kampuni ya *Sichuan Road and Bridge Group Corporation LTD*

kwa Mkataba wenye gharama ya Shilingi 20,864,094,611.54 na kusimamiwa na Mtaalam Mshauri Kampuni ya NIMETA Consult ikishirikiana na Kampuni ya NIB Consult kutoka Dar Es Salaam.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia wakati wa ukaguzi tayari kiasi cha Shilingi 5,162,373,416.60 kilikwishakulipwa, ikiwa ni malipo ya awali *(Advance Payment)*. Mradi wa huu ulianza kutekelezwa tarehe 20 Novemba, 2023 na ulitakiwa kukamilika tarehe 19 Februari, 2025 kama ilivyokuwa kwenye Mkataba. Hata hivyo, Mkandarasi ameongezewa muda wa miezi mitatu kutokana na ongezeko la urefu wa mifereji ya maji ya mvua ambapo awali mifereji ilisanifiwa kwa umbali wa km 3.2 hivyo mradi unatarajiwa kukamilika tarehe 19 Mei, 2025.

Mheshimiwa Spika; wakati wa ukaguzi wa Kamati ilielezwa kuwa utekelezaji wa mradi huu katika Awamu ya Kwanza (Package 01) - ulikuwa katika hatua mbalimbali za utekelezaji na ulikuwa umefikia asilimia 48, ambapo kazi zilizofanyika zilikuwa ni Kusafisha na kujenga msingi wa barabara eneo la barabara za CBD katika kiwango cha G15 - km 3.45 kati ya km 12.033 (24%); Kusafisha na kujenga msingi wa barabara eneo la Zongomela kwa kiwango G15 km 3.05 kati km 3.05 (49%); Ujenzi wa karavati nne

katika eneo la Zongomela kati ya karavati sita (67%); Ujenzi wa mtaro wa maji ya mvua wa Chelsea – Lyazungu kwa mawe (GSP) mita 100 kati ya mita 2,268 (9%); Ujenzi wa mfereji wa maji ya mvua wa Shunu – Magobeko kwa mawe (GSP) mita 700 kati ya mita 2,603 (38%); Ujenzi wa karavati mbili katika mfereji wa Shunu Magobeko kati ya karavati tano (40%) na Ujenzi wa Ofisi kwa ajili ya Msimamizi wa mradi (87%).

Faida za Mradi

Mheshimiwa Spika; Kamati ilielezwa kuwa hadi utakapokamilika mradi utapunguza changamoto za ubovu wa miundombinu ya barabara na utaondoa athari za mafuriko ya mara kwa mara kwenye makazi ya watu, hivyo kuwezesha shughuli mbali mbali za kiuchumi na kijamii kufanyika katika mazingira bora zaidi.

Changamoto

Mheshimiwa Spika; Kamati ilielezwa kuwa wakati wa utekelezaji wa mradi huu umekumbwa na changamoto mbalimbali zikiwemo Maji mengi chini ya ardhi ambayo yapo chini ya msingi wa barabara; udhaifu wa msingi wa barabara katika baadhi ya maeneo kutokana na uwepo wa maji mengi na mkandarasi kutokuwa na uwezo wa kifedha ili kuendesha mradi kwa kasi inayotakiwa.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea taarifa ya utekelezaji wa mradi huo Kamati imebaini kuwa utekelezaji wa mradi huu uko kwenye asilimia ndogo ya ukamilishaji wake. Kamati imetilia shaka, kwamba mradi ulianza Novemba, 2023 hadi Machi, 2025 na umefikia asilimia 48. Kamati inatilia shaka asilimia 52 kukamilika ndani ya miezi miwili kuanzia tarehe Kamati ilipotembelea mradi huu.

Mheshimiwa Spika, Kamati haikuridhika kabisa na maelezo ya mkandarasi kuwa changamoto za kiusanifu na wingi wa mvua ndivyo vilivyosababisha mradi huu kuchelewa. Kamati inatilia shaka uwezo wa mkandarasi kutekeleza mradi huu.

Maoni na Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi wake, Kamati inatoa ushauri kama ifuatavyo: -

i. Mradi huu umeshachelewa kwa kiwango kikubwa. Kamati inashauri Serikali kufanya uchunguzi wa upatikanaji wa mkandarasi anayetekeleza mradi huu kutokana na kuonesha uwezo wake wa chini wa utekelezaji wa mradi;
ii. Kamati inashauri taarifa ya uchunguzi ibainishe hatua stahiki za kuchukuliwa kwa mkandarasi

huyu kwa kuwa anapoteza malengo ya Serikali ya Awamu ya Sita ya kuwaletea maendeleo wananchi wake;

iii. Kwa hoja ya kumaliza mradi huu, Kamati inashauri mkataba wa mkandarasi huyu upitiwe upya, na ikiwezeshakana usitishwe ili kuruhusu kupatikana kwa mkandarasi mwingine atakayeweza kutekeleza mradi huu kwa wakati ili wananchi wafaidike.

Ujenzi wa Jengo la Mama na Mtoto katika Hospitali ya Manispaa ya Kahama (Mradi Namba 4946)

Mheshimiwa Spika; Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Mama na Mtoto Hospitali ya Manispaa Kahama unatekelezwa katika halmashauri ya Mji wa Kahama kwa gharama za Shilingi 6,791,250,594.24 ikiwa ni fedha kutoka Serikali Kuu pamoja na fedha za ndani. Hadi kufikia wakati wa ukaguzi wa Kamati halmashauri ilikuwa imeshapokea Shilingi 3,300,000,000.00 na kutumia Shilingi 2,219,673,214.48. Mradi unatekelezwa kwa njia ya Kandarasi kupitia Mkandarasi SUMA JKT. Mradi huu ulianza kutekelezwa tarehe 15 Julai, 2022 na unatarajiwa kukamilika tarehe 15 Julai, 2025. Hadi wakati Kamati inatembelea mradi huu ulikwishakukamilika kwa 60% ya utekelezaji.

Faida ya Mradi

Mheshimiwa Spika; mradi unatarajia kuwezesha upatikanaji wa huduma bora za kitabibu za mama na mtoto, kupunguza msongamano wa wagonjwa wodini katika wodi za mama na mtoto zilizopo sasa kwenye majengo ya zamani, na kuboresha mazingira mazuri ya utendaji kazi wa watumishi wa afya katika hospitali hiyo.

Changamoto

Mheshimiwa Spika, Changamoto zilizojitokeza wakati wa utekelezaji ni pamoja na kusimama kwa mradi kwa zaidi ya miezi mitatu kutokana na marekebisho ya mchoro kuhusu mtiririko wa huduma ya wagonjwa. Aidha mradi pia ulichelewa kutokana na kuchelewesha manunuzi ya vifaa vya ujenzi.

Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kupokea taarifa kuhusu utekelezaji wa mradi huu, Kamati ilifanya uchambuzi wake na kubaini kuwa mkandarasi (SUMA JKT) ana uwezo mdogo na hivyo kuchelewesha utekelezaji wa mradi huu. Kamati inashauri Serikali kukaa na mkandarasi ili kujua ikiwa ana uwezo wa kuendelea na utekelezaji wa mradi na kisha kuchukua hatua stahiki ili mradi huu uweze kukamilika kwa wakati ili kuwaletea faida wananchi.

Maoni ya Jumla kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa mwaka wa fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, kutokana na ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo katika Mikoa ya Kigoma, Kagera, Geita na Shinyanga, Kamati iliweza kubaini mambo mbalimbali na ingependa kutoa maoni na ushauri wa ujumla kama ifuatavyo: -

i. Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa wahakikishe kuwa usanifu wa miradi yote ya elimu na afya inazingatia ujumuishwaji wa miundombinu ya maji, umeme na Barabara tangu mwanzo wa utekelezaji wa miradi;
ii. Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ihakikishe kuwa ujenzi wa shule zote za amali nchini; kabla ya udahili wa wanafunzi; miundombinu muhimu kwa ajili ya karakana na mabweni imejengwa na kukamilika;
iii. Kwa zile shule za wasichana za mikoa ambazo bado hazijaanza kudahili wanafunzi Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ihakikishe kuwa inakamilisha maabara zote, ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kuwa vifaa vyote vinavyotakiwa kwa ajili ya maabara hizo vimepatikana;
iv. Kutokana na changamoto ya mfumo wa manunuzi kuendelea kukwamisha utekelezaji wa

miradi ya maendeleo katika maeneo mengi, hasa ya vijijini, Kamati inaishauri Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ihakikishe kuwa elimu inatolewa mara kwa mara kwa wazabuni mbalimbali ili kuwawezesha kufahamu namna ya kutumia mfumo huo;

v. Miradi mingi iliyotembelewa na Kamati imekuwa na changamoto ya ucheleweshwaji kutokana na sababu mbalimbali ambapo nyingine ni za msingi lakini nyingine si za msingi. Kamati inashauri Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa kuweka utaratibu wa ufuatiliaji wa karibu ili kuhakikisha kuwa hakuna miradi inayochelewa kutokana na sababu zisizo za msingi;

vi. Serikali iweke utaratibu wa kusimamia na kufuatilia kwa ukaribu utekelezaji wa miradi iliyotengewa fedha ili kuepusha ubadhilifu na hivyo kuwezesha kupatikana kwa thamani ya fedha *(value for money);* na

vii. Ili kuleta umiliki wa miradi kwa wananchi wa eneo husika Kamati inashauri kuwa wakati wa usanifu na utekelezaji wa miradi wananchi wa eneo husika washirikishwe ili kuwafanya waone kuwa ni mradi wao na hivyo kuwa na wajibu wa kuulinda. Elimu ya kutosha itolewe kwa wananchi husika juu ya umuhimu wa mradi husika kwao na kwa Serikali kwa ujumla.

viii. Hoja ya upungufu wa wafanyakazi wa sekta za afya na elimu katika halmashauri ni kubwa na inazidi kuongezeka kila wakati. Kamati imebaini kuwa hii ni kutokana na kukua na kuongezeka kwa idadi ya watu nchini na hivyo mahitaji ya huduma za afya na elimu kuendelea kukua wakati wote. Kamati imebaini pia kuwa Serikali imefanya uwekezaji mkubwa sana kwenye miundombinu ya elimu na afya. Kutokana na mafanikio haya ya uwekezaji huu mkubwa Kamati inashauri Serikali kuweka mipango na mikakati mahsusi ya kuajiri idadi ya kutosha ya wafanyakazi katika sekta za elimu na afya.

SEHEMU YA TATU

3.0 UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA BAJETI NA UZINGATIAJI WA MAONI YA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Baada ya Wizara pamoja na Sekretarieti za Mikoa kuwasilisha Bajeti zao kwa mafungu 28 Kuanzia tareh 19 Machi, 2025 hadi 04 Aprili, 2025, Kamati ilipata wasaa wa kuichambua na kuijadili, lakini pia Kamati ilitoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo mbalimbali kwa lengo la kuboresha utendaji kazi wa Wizara kama ifuatavyo:-

3.1. Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kwa Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, katika taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni kuhusu bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, kamati ilitoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo Kumi na Tatu (13). Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, kwa kiasi kikubwa Serikali imetekeleza Maoni na Ushauri wa Kamati. **Kamati inaipongeza Serikali kwa kufanyia kazi Maoni na Ushauri huo.** Aidha, kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu Kamati itaendelea kuyasisitiza katika taarifa hii likiwemo, suala la shule za mchepuo wa Kiingereza.

3.2. Uchambuzi wa ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia **Fungu 56** (Makao Makuu ya Wizara), Fungu 02 (Tume ya Utumishi wa Walimu) na Mafungu 26 kutoka Sekretarieti za Mikoa katika mwaka wa fedha 2024/2025 ilikadiria kukusanya maduhuli ya **Shilingi 1,601,044,595,990.00.** Kati ya fedha hizo, **Shilingi 188,960,306,000.00** sawa na **asilimia 11.8** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara, **Shilingi 1,634,835,000.00** sawa na **asilimia 0.1** zinakadiriwa kukusanywa kutoka Shirika la ELimu Kibaha; **Shilingi 21,577,652,305.00** sawa na **asilimia 1.3** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Wakala wa Mabasi Yaendayo Haraka –

Dar es Salaam (DART); **Shilingi 10,535,182,220.00** sawa na **asilimia 0.65** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Chuo cha Serikali za Mitaa; **Shilingi 4,131,215,065.00** sawa na **asilimia 0.25** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa; **Shilingi 5,600,000,000.00** sawa na **asilimia 0.34** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA); **Shilingi 11,948,802,000.00** sawa na **asilimia 0.74** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Shirika la Masoko ya Kariakoo; **Shilingi 315,939,400.00** sawa na **asilimia 0.02** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Ofisi za Mikoa na **Shilingi 1,356,340,664,000** sawa na **asilimia 84.7** zilikadiriwa kukusanywa kutoka katika Halmashauri. *(Kwa maelezo zaidi tazama Jedwali Namba 1*.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, hadi Mwezi Februari 2025, jumla ya **Shilingi 879,899,635,518.15** zilikusanywa, sawa na **asilimia 54.95** ya lengo la makusanyo yote kwa mwaka. Kati ya fedha hizo **Shilingi** 48,957,910,165.36 sawa na **asilimia 3.05** zilikusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara, **Shilingi** 810,710,840.00 sawa na **asilimia 0.05** kutoka Shirika la Elimu Kibaha; **Shilingi 4,969,343,555.00** sawa na **asilmia 0.31** kutoka Wakala wa Mabasi yaendayo Kasi-Dar es Salaa (BRT), **Shilingi 5,063,370,896.00** sawa na **asilimia 3.16** kutoka Chuo cha Serikali za Mitaa, **Shilingi 598,232,080.07** sawa na **asilimia 0.037** kutoka Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa, **Shilingi 1,002,864,956.17** sawa na **asilimia 0.06** kutoka Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA); **Shilingi 129,837,745.77**

sawa na **asilimia 0.008** kutoka Shirika la Masoko ya Kariakoo, **Shilingi 130,925,932.00** sawa na **asilimia 0.008** kutoka Makao Makuu ya Mikoa na **Shilingi 818,236,439,347.78** sawa na **asilimia 51.1** kutoka halmashauri. **Kielelezo Na. 2 kinatoa mchanganuo zaidi.**

JEDWALI NA 1: *Hali ya ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025*

Na.	Taasisi	Makisio	Kiasi Kilichokusanywa	Asilimia ya makusanyo
1.	Makao Makuu ya Wizara	188,960,306,000	48,957,910,165.36	25.9
2.	Shirika la Elimu Kibaha	1,634,835,000	810,710,840.00	49
3.	Wakala wa Mabasi Yaendayo Haraka Dar-es-Salaam (DART)	21,577,652,305.	4,969,343,555.00	23
4.	Chuo cha Serikali za Mitaa	10,535,182,220	5,063,370,896.00	48
5.	Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa	4,131,215,065	598,232,080.07	14
6.	Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA)	5,600,000,000	1,002,864,956.17	17.9
7.	Shirika la Masoko ya Kariakoo	11,948,802,000	129,837,745.77	1.08
8.	Maduhuli - Mikoa	315,939,400	130,925,932.00	41.1
8.	Halmashauri za Wilaya	1,356,340,664,000	818,236,439,347.78	60.3

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 1: *Mwenendo wa Makusanyo ya Maduhuli ya OR-TAMISEMI (Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya mikoa kwa mwaka 2024/2025*

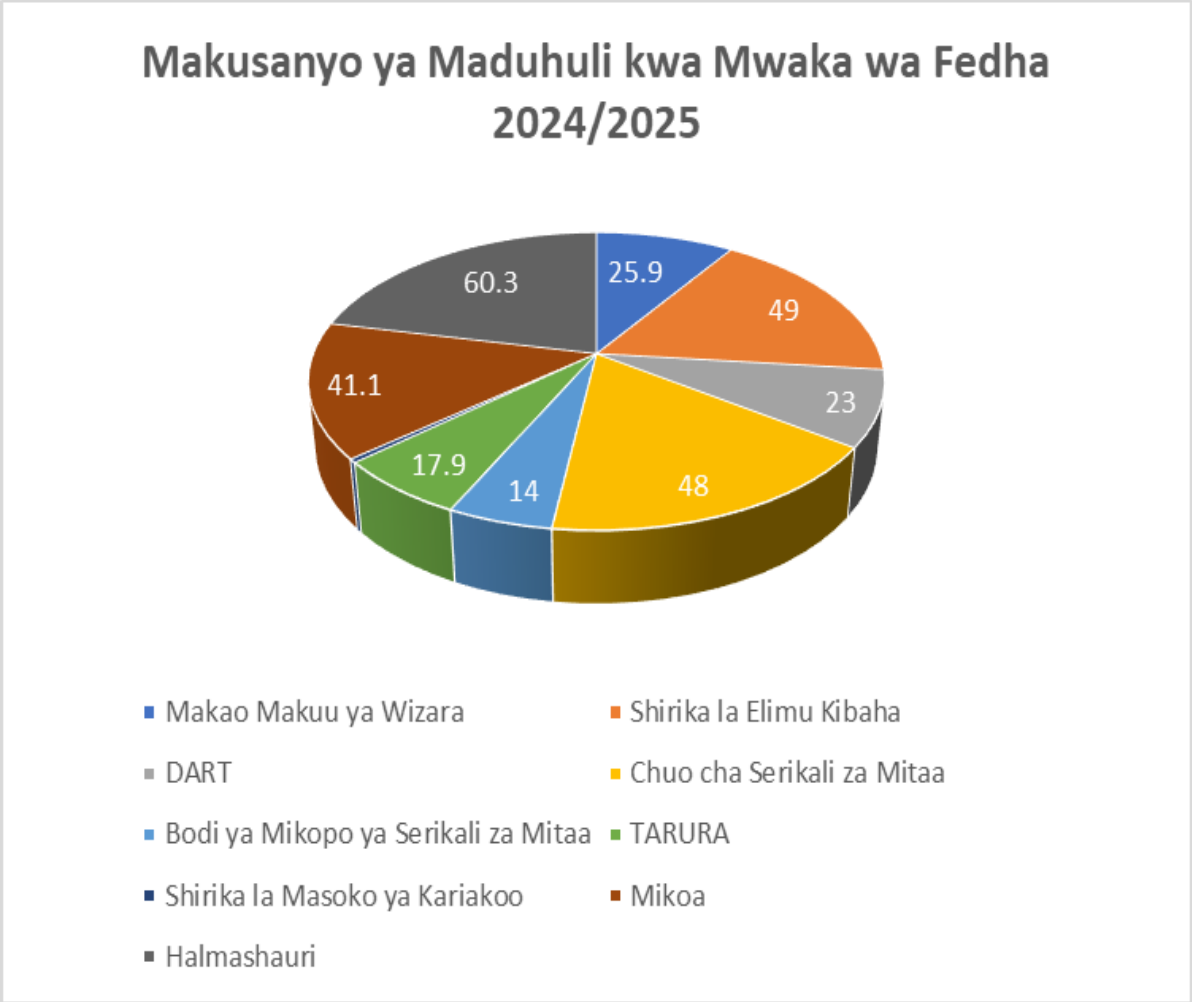

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa kati ya taasisi zote zilizo chini ya OR-TAMISEMI Halmashauri za Wilaya ndizo zilizofanya vyema kwenye makusanyo ya maduhuli ambapo zimekusanya maduhuli kwa asilimia 60.3 ya makadirio yake. Aidha, Kamati imebaini kuwa Shirika la Masoko ya Kariakoo ndilo lililo chini zaidi katika makusanyo ya maduhuli. Kamati ilihoji ili kufahamu sababu ya Shirika la

Masoko ya Kariakoo kukusanya kiwango cha chini zaidi na kujulishwa kwamba ni kutokana na soko hilo kuendelea na ujenzi baada ya kuungua.

Mheshimiwa Spika, matarajio ya Kamati ilikuwa OR-TAMISEMI pamoja na taasisi zake kufikia asilimia 66 ya makuanyo ya maduhuli hadi Februari, 2025. Hata hivyo hakuna hata taasisi moja iliyofikia kiwango hicho. Hali hii imeisababisha Kamati kuhoji uhalisia wa upangaji wa makusanyo ya maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

KIELELEZO NA 2: *Makadirio ya makusanyo ya maduhuli na asilimia ya makusanyo halisi kwa mwaka 2024/2025*

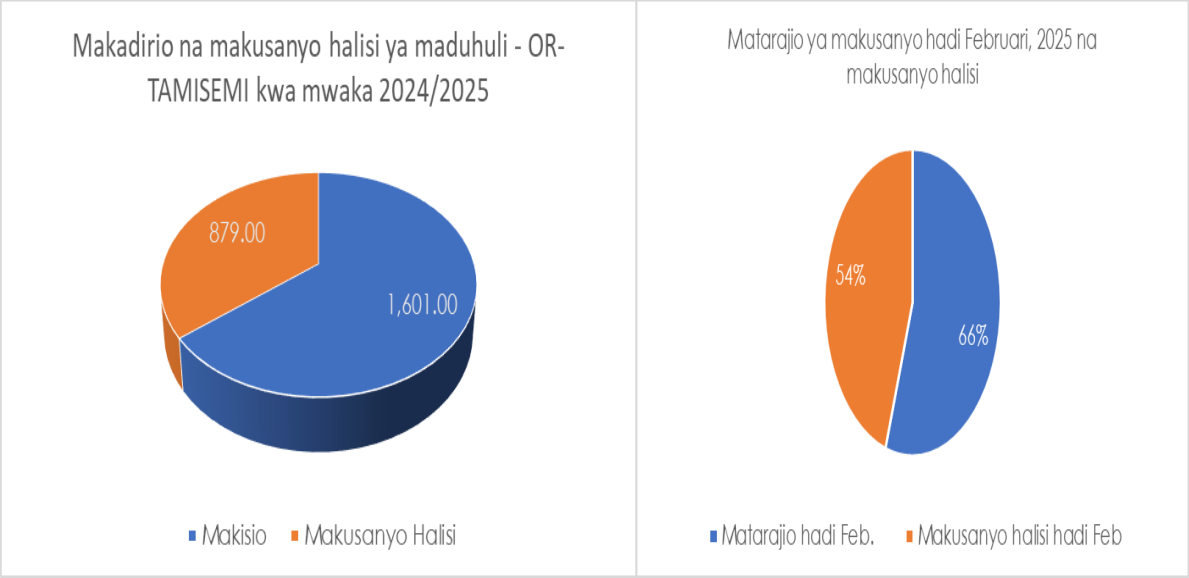

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

3.3. Ulinganisho wa Makusanyo ya Maduhuli kuanzia mwaka 2022/2023 – 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa kumekuwa na mwendelezo mzuri wa upangaji wa makisio katika OR-

TAMISEMI kwa miaka mitatu mfululizo. Hali hii inaonesha kuwa vyanzo vya mapato kwenye OR-TAMISEMI vinaendelea kukua kila mwaka. Kamati inaamini kuwa hali hii inatokana na kukua kwa uchumi kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa na hivyo kuchagiza usitawi wa jamii. Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuweka mikakati inayosababisha ukuaji huu wa uchumi na maendeleo kwa jamii.

JEDWALI NA 2: ***Makusanyo ya Maduhuli kwa ulinganisho kuanzia Mwaka wa Fedha 2022/2023 – 2024/2025 kwa miaka mitatu mfululizo***

NA.	Taasisi	2022/2023	2023/2024	2024/2025
	Makao Makuu ya Wizara	4,500,000	0	188,960,306,000
	Shirika la Elimu Kibaha	4,427,543,000	1,634,835,000.00	1,634,835,000
	Wakala wa Mabasi Yaendayo Haraka Dar-es-Salaam (DART)	4,768,836,700	17,172,749,540.00	21,577,652,305
	Chuo cha Serikali za Mitaa	9,055,627,005	10,437,966,865.00	10,535,182,220
	Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa	2,613,545,000	4,131,215,065.00	4,131,215,065
	Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA)	30,447,063,547.5	15,200,000,000.00	5,600,000,000
	Shirika la Masoko ya Kariakoo	0	6,565,654,276.00	11,948,802,000
	Maduhuli - Mikoa	220,683,312	261,890,400.00	315,939,400
	Halmashauri	863,858,000,000	1,143,883,281,000.00	1,356,340,664,000
JUMLA		**1,071,730,886,415.**	**1,199,287,592,146**	**1,601,044,595,**

NA.	Taasisi	2022/2023	2023/2024	2024/2025
		50		**990**

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake pia Kamati ilibaini kuwa kuna ongezeko la utengaji wa makisio ya makusanyo ya maduhuli kutoka **Shilingi 863,858,000,000** zilizotengwa mwaka 2022/2023 hadi **Shilingi 1,356,340,664,000 kwa mwaka 2024/2025,** sawa na ongezeko la **Shilingi 487,482,000,000** sawa na **asilimia 56.4**.

Mheshimiwa Spika, aidha, makusanyo ya maduhuli yameongezeka kutoka **Shilingi 1,071,730,886,415.50** mwaka 2023/2024 na kufikia **Shilinigi 1,192,721,936,870.00,** sawa na Ongezeko la **Shilingi 120,991,050,454.50 ongezeko ambalo ni sawa na asilimia 11.3.** Kama inavyoonekana katika **Kielelezo Na. 3.**

KIELELEZO NA 3: *Ulinganisho wa makadirio ya maduhuli na mapato halisi kwa miaka mitatu mfululizo*

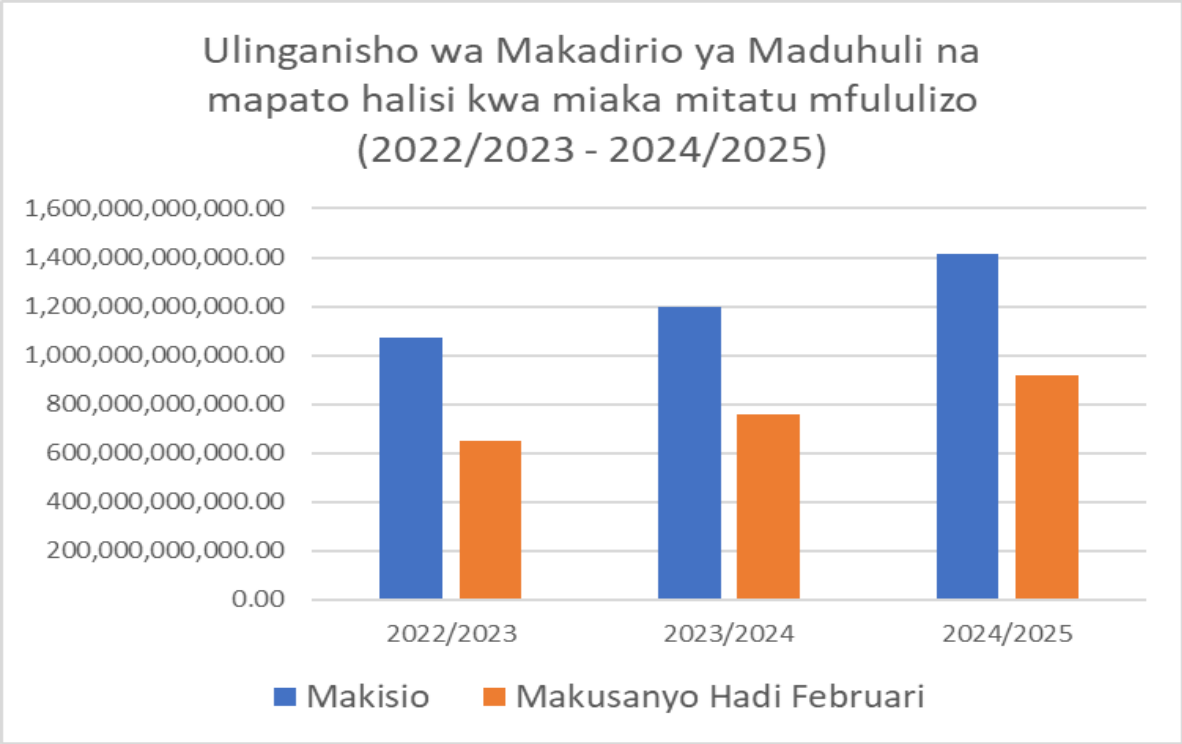

Chanzo: *Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 4:*Mwenendo wa Upangaji wa maduhuli kwa kipindi cha miaka mitatu (2022/2023)*

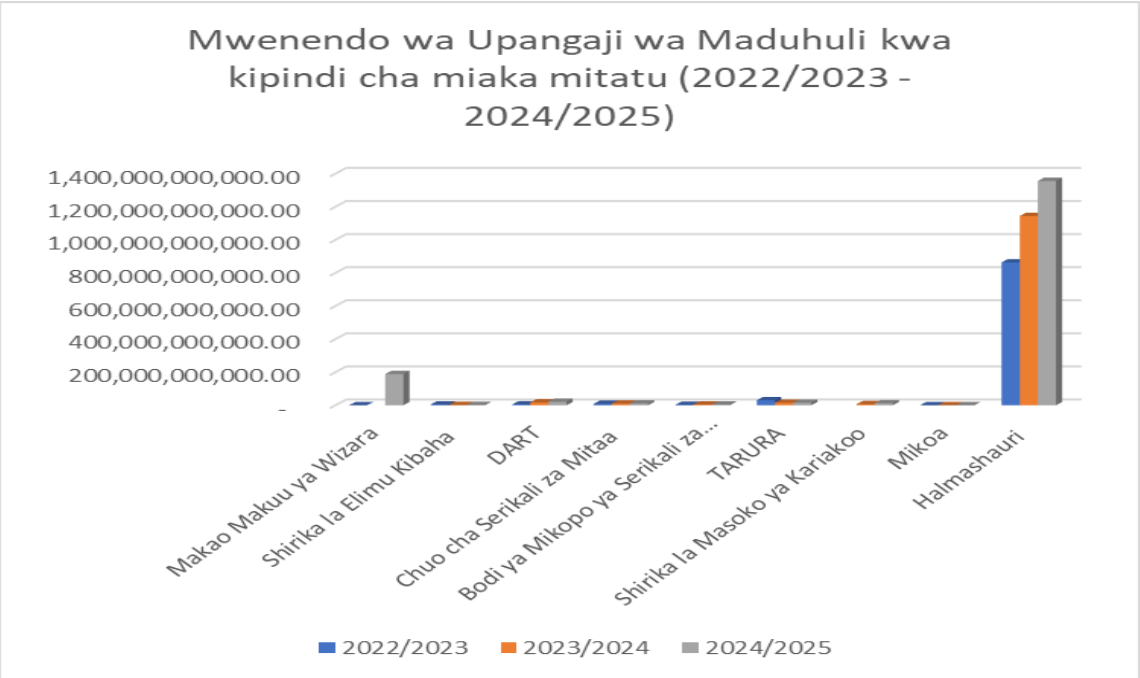

Chanzo: *Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, kutokana na ya taarifa ya Wizara kwa ulinganisho wa randama za vipindi vitatu tofauti Kamati imebaini kuwa Halmashauri zimeendelea kufanya vyema kwenye utengaji wa ukusanyaji wa maduhuli ambapo unaongezeka kila mwaka wa Fedha. Wakati huo huo, Kamati imebaini kuwa Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini ameendelea kushusha makadirio yake ya ukusanyaji wa madhuli. Kamati inazipongeza sana Halmashauri kwa juhudi wanazoendelea nazo. Hii inaonesha kuwa halmasahuri wameendelea kuwa wabunifu katika kuongeza vyanzo vyao vya mapato, na hivyo kuendelea vyema kujenga uwezo wa halmashauri zao katika kuwahudumia wananchi. Kamati inashauri *TARURA* kutazama upya vyanzo vyao vya mapato na kuviboresha ili viweze kuongeza mapato Serikalini.

JEDWALI NA 3: *Ulinganisho wa mwenendo wa makusanyo ya maduhuli kuanzia mwaka 2022/2023 hadi 2024/2025*

NA.	Taasisi	2022/2023	2023/2024	2024/2025
1	Makao Makuu ya Wizara	0	0	48,957,910,165.36
2	Shirika la Elimu Kibaha	770,651,194.84	784,156,491.50	810,710,840.00
3	Wakala wa Mabasi Yaendayo Haraka Dar-es-Salaam (DART)	5,860,436,938.75	5,859,457,872.73	4,969,343,555.00
4	Chuo cha Serikali za Mitaa	3,867,429,435.00	4,881,583,363.61	5,063,370,896.00
5	Bodi ya Mikopo ya Serikali za	1,261,101,972.95	437,544,255.44	598,232,080.07

	Mitaa			
6	Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA)	10,675,082,691.87	1,555,811,906.48	1,002,864,956.17
7	Shirika la Masoko ya Kariakoo	39,904,100.00	190,185,134.51	129,837,745.77
8	Maduhuli - Mikoa	92,266,789.00	193,798,600.00	130,925,932.00
9	Halmashauri	625,319,158,432.00	742,487,214,848	818,236,439,347.78

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 5: *Uwiano wa ukusanyaji wa maduhuli hadi mwezi Februari, 2025*

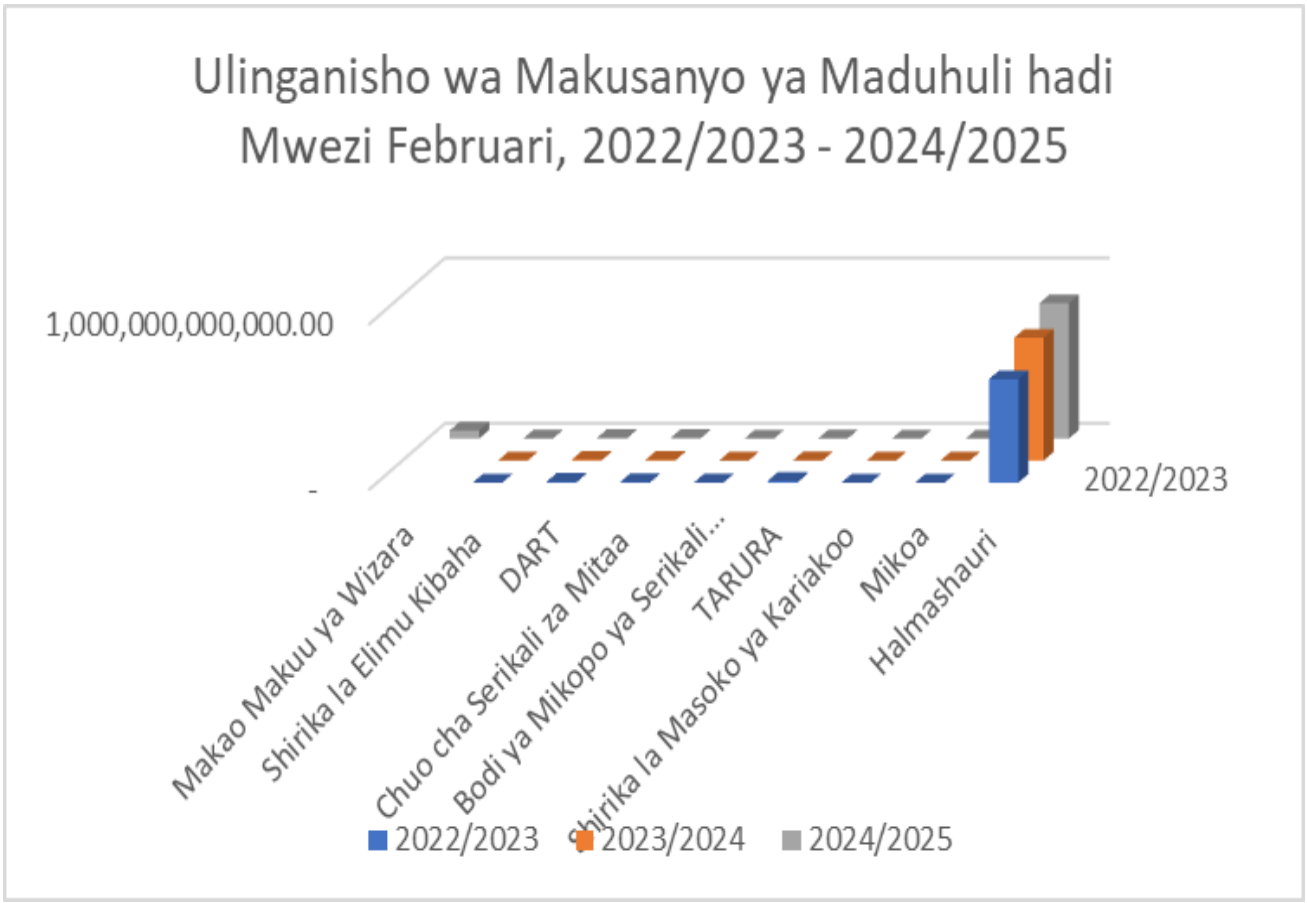

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, kutokana na jedwali hapo juu sura ya ukusanyaji wa maduhuli kwa upande wa Halmashauri kwa kila mwaka hadi mwezi Februari ya Mwaka wa Fedha husika (2022/2023 – 2024/2025) umekuwa ukiongezeka wakati huo huo kwenye baadhi ya taasisi makusanyo hayo yamekuwa yakipungua.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa Halmashauri zimefanikiwa kuongeza makusanyo ya maduhuli kwa **asilimia 18.4** na **asilimia 10.2** mtawalia. Kamati inapongeza sana juhudi za Mamlaka za Serikali za Mitaa kwa makusanyo hayo. Wakati huohuo, Kamati vilevile imebaini kuwa Wakala wa Barabara za Vljijini na Mijini (TARURA) ukusanyaji wake wa mapato umekuwa ukishuka kwa **asilimia 85** na **asilimia 35.5** mtawalia.

3.4 Utolewaji fedha za matumizi kwa Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya mwaka 2024/2025 iliyopitishwa na Bunge lako Tukufu Juni, 2024 Wizara kupitia Fungu 56, Fungu 02 pamoja na mafungu yote 26 ya mikoa iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 10,125,220,403,167** Kati ya fedha hizo **Shilingi 6,709,975,188,500.00** sawa na **asilimia 66.3** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **Shilingi 3,589,016,688,968.00** sawa na **asilimia 33.7** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Kati ya fedha za matumizi ya kawaida ambazo ni **Shilingi 6,709,975,188,500.00, Shilingi**

5,524,636,066,000 sawa na **asilimia 82.3** ni kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 1,185,339,122,500** sawa na **asilimia 17.7** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo.

Mheshimiwa Spika, hadi Mwezi Februari, 2025 Wizara pamoja na taasisi zake pamoja na Sekretarieti za Mikoa zilipokea jumla ya Shilingi **6,970,248,523,170.17** sawa na **asilimia 67.7** ya fedha zilizoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **4,767,435,152,374.26** sawa na **asilimia 68.4** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **Shilingi 2,202,813,370,795.91** sawa na **asilimia 32.3** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Kati ya **Shilingi 4,767,435,152,374.26** za matumizi ya kawaida zilizopokelewa **Shilingi 3,639,138,343,817.08** sawa na **asilimia 76.33** ni kwa ajili ya matumizi ya a mishahara na Shilingi **1,128,296,808,557.18** sawa na **Asilimia 23.7** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo *(OC)*. Aidha, kati ya Shilingi **2,202,813,370,795.91** za matumizi ya maendeleo zilizopokewa **Shilingi 1,819,807,974,317.72** Sawa na **asilimia 82.6** ni fedha za ndani na Shilingi **383,005,396,478.19** Sawa na **asilimia 17.4** ni fedha za nje. *Tazama Jedwali Na. 4. pamoja na Kielelezo Na 6(a) na (b)*

JEDWALI NA 4: ***Uwiano wa fedha zilizoidhinishwana fedha zilizotolewa hadi Februari, 2025***

TASISI	FEDHA ZILIZOIDHINISHWA		FEDHA ZILIZOPOKEWA	
	KIASI	ASILIMIA	KIASI	ASILIMIA
Makao Makuu	206,711,047,500	2.04	129,412,098,123.43	63
Taasisi	903,223,935,500	8.9	767,536,780,362	84.9
Tume ya Utumishi wa Walimu	20,742,101,667	0.2	13,028,645,429	62.8
Mikoa	297,814,362,500	2.9	218,444,037,343	73.3
Halmashauri	8,696,728,956,000	85.9	5,841,826,961,907	67
Jumla	**10,125,220,403,167**		**6,970,248,523,170.17**	**67.68**

Chanzo*: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, kulingana na jedwali hapo juu inaonesha kuwa kwa wastani upokeaji wa fedha hadi mwezi Februari, 2025 ni wa kuridhisha. Kamati imebaini kuwa upelekaji wa jumla wa fedha kutoka Mfuko Mkuu wa Hazina katika Fungu 56, Fungu 02 na mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa ni wa **asilimia 67.68**. Kwa upelekaji huu wa fedha Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuwa hizi ni dalili chanya kuwa shughuli za umma na maendeleo ya wananchi yanafikiwa kama ilivyopangwa na kama ilivyo dhamira ya Bunge ya kupitisha bajeti ya mafungu haya.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, uchambuzi zaidi wa Kamati umebaini kuwa Wizara na taasisi zake pamoja na

Sekretarieti za Mikoa zimepelekewa fedha nyingi za matumizi mengineyo kuliko asilimia zilizotarajiwa kupelekwa na kutumika hadi mwezi Februari, 2025. Kamati ilibaini kuwa Halmashauri nchini zimepelekewa na kutumia zaidi ya **asilimia 174** zikifuatiwa na Makao Makuu ya Wizara ambako zimepelekewa na kutumika zaidi ya **asilimia 99** ya fedha zilizotarajiwa kupelekwa na kutumika hadi mwezi Februari, 2025. Kamati ilihoji sababu za upelekaji na matumizi haya mengineyo kuwa makubwa katika Halmashauri na Makao Makuu ya Wizara na kujibiwa kuwa ni kutokana na zoezi la uchaguzi wa Serikali za Mitaa uliofanyika mwezi Novemba 2024. Aidha, kwa upande wa upokeaji wa fedha kwa ajili ya miradi ya maendeleo Kamati ilibaini kuwa taasisi zilizo chini ya Wizara zimepokea fedha (za nje) kwa zaidi ya asilimia 184 ya fedha zilizopangwa.

KIELELEZO NA 6: ***Uwiano wa utolewaji wa fedha za matumizi ya kawaida na matumizi ya maendeleo hadi Februari, 2025 (a) na (b)***

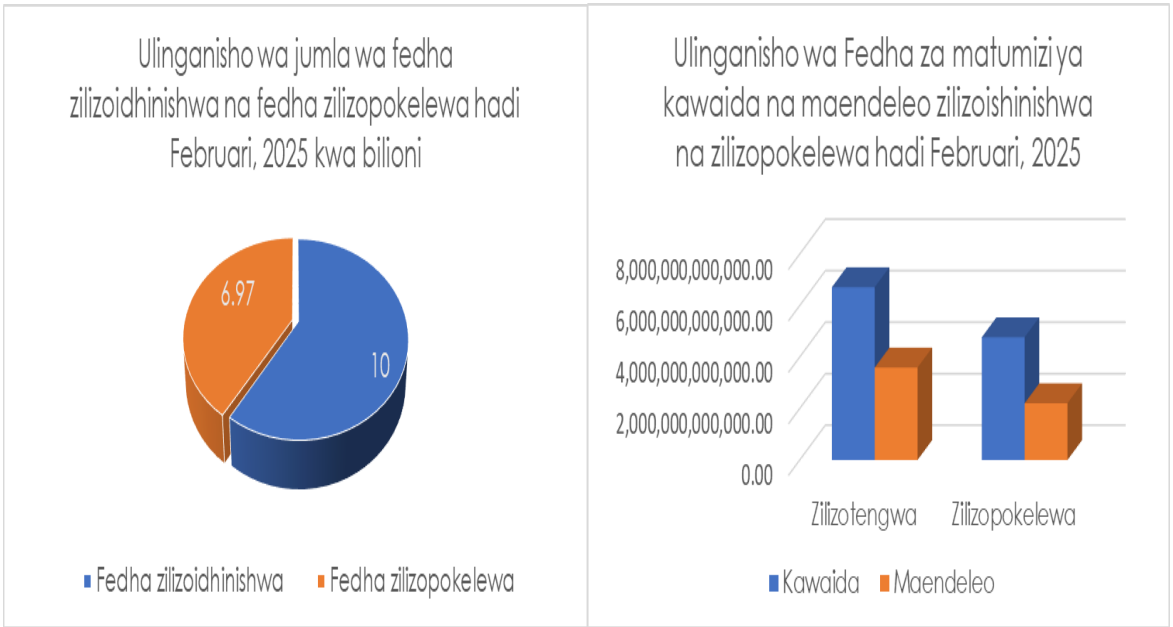

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 7: ***Uwiano wa fedha zilizotolewa kwa ajili ya mishahara, matumizi mengineyo pamoja na miradi ya maendeleo hadi Februari, 2025***

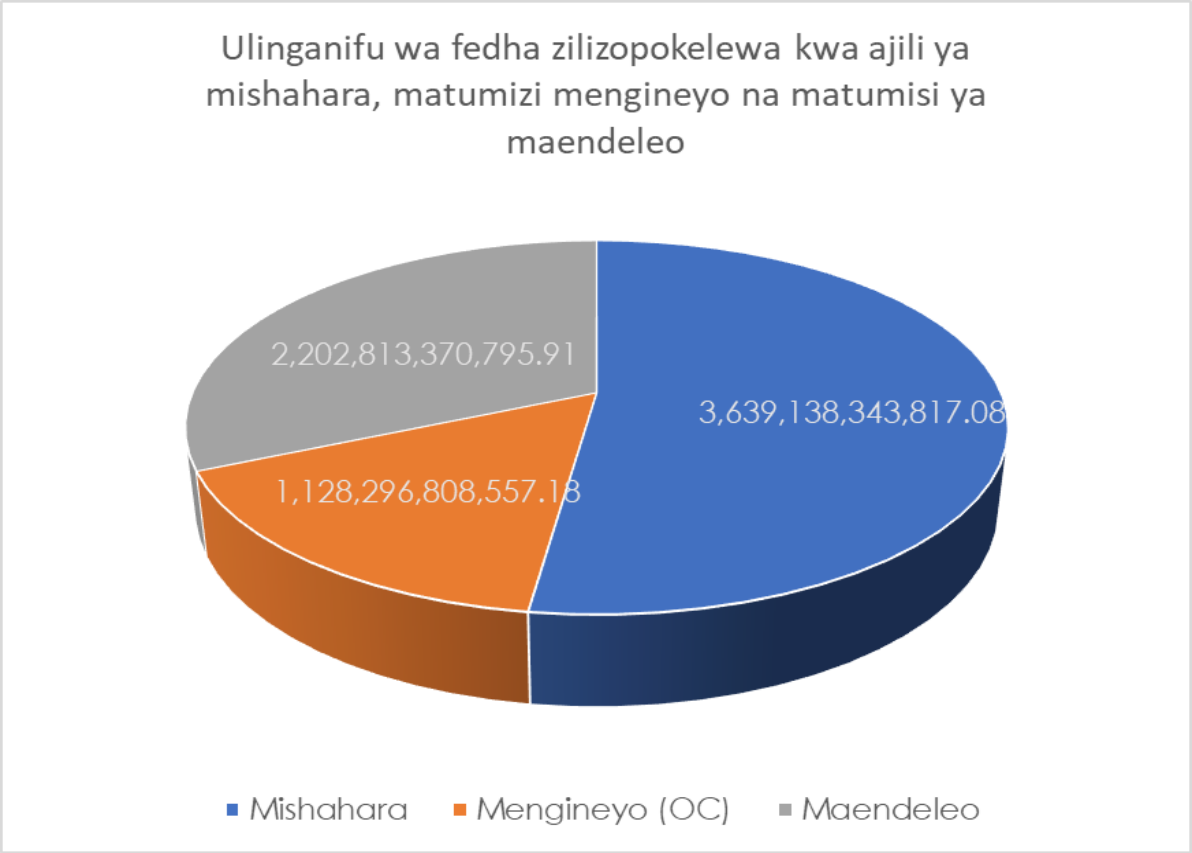

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

SEHEMU YA NNE

4.0 UCHAMBUZI WA MPANGO WA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2025

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba**,** maandalizi ya Mpango na Bajeti ya Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa kwa mwaka 2025/2026, yamezingatia Mpango Mkakati wa Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa wa Miaka Mitano 2021/2022 – 2025/2026; Mipango Mikakati ya Taasisi; Ilani ya CCM kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Hotuba ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliyoitoa wakati akilihutubia Bunge la Kumi na Mbili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Aprili, 2021; Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti kwa Mwaka 2025/2026; Sheria ya Bajeti Sura 439; Sera za Kisekta; Maelekezo mbalimbali ya Viongozi wa Kitaifa; Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; malengo yaliyomo katika Mpango wa Tatu wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2021/2022 - 2025/2026; Dira ya Afrika Jumuiya ya Afrika Mashariki 2050; Dira ya Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika 2050; Malengo ya Maendeleo Endelevu 2030; Agenda Afrika 2063; Malengo ya Maendeleo Endelevu 2030 na Makubaliano ya Paris kuhusu Mabadiliko ya Tabianchi. Aidha, bajeti ya Wizara hii ni ya mwisho katika utekelezaji wa Mpango Mkakati wa Ofisi ya Rais - TAMISEMI wa Miaka Mitano 2021/2022 – 2025/2026;

Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 (TDV 2025) pamoja na Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/2022 – 2025/2026.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa pia kuwa, katika Mwaka wa Fedha wa 2025/2026, Ofisi ya Rais - TAMISEMI imepanga kutekeleza majukumu yake kwa kuzingatia vipaumbele mbalimbali ilivyojiwekea na hivyo kukadiria bajeti yake ya mapato na matumizi kulingana na vipaumbele hivyo. Kamati ilielezwa kuwa katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 Wizara imejipangia kufanikisha vipaumbele vifuatavyo: -

i. Kusimamia shughuli za Utawala Bora, kukuza demokrasia, ushirikishwaji wa wananchi na Ugatuaji wa Madaraka kwa Umma (*D by D*);
ii. Kuratibu na kusimamia utekelezaji wa shughuli za utoaji wa Huduma za jamii;
iii. Kuratibu na kusimamia Mkakati wa kuongeza ukusanyaji wa mapato na kudhibiti matumizi yasiyo na tija katika ngazi zote;
iv. Uratibu wa usimamizi wa mifumo ya TEHAMA;
v. Kuendeleza rasilimali watu katika ngazi zote za Ofisi ya Rais - TAMISEMI;
vi. Kuratibu na kusimamia shughuli za kuboresha mazingira ya kufanyia kazi kwa watumishi wa Ofiisi ya Rais - TAMISEMI, Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa;

vii. Uratibu wa utoaji wa huduma za jamii;
viii. Kuratibu masuala ya michezo;
ix. Kuratibu shughuli za utendaji wa kazi wa Taasisi zilizopo chini ya Ofisi ya Rais - TAMISEMI;
x. Kuratibu na kusimamia ujenzi wa miradi ya maendeleo katika ngazi zote za Ofisi ya Rais - TAMISEMI; na
xi. Kuratibu shughuli za uendelezaji wa vijiji na miji kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa mchanganuo wa shughuli hizo za Wizara kwa mwaka wa fedha 2025/2026 kama ifuatavyo:-

4.1. UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA UKUSANYAJI WA MADUHULI KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 Wizara pamoja na taasisi zake, (Fungu 56), Tume ya Utumishi wa Walimu (Fungu 02) pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa (Mafungu 26) imekadiria kukusanya maduhuli ya jumla ya **Shilingi 1,925,881,323,464.22.** Kati ya fedha hizo **Shilingi 188,960,306,000.00** sawa na **asilimia 10.8** zinakadiriwa kukusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara; **Shilingi 1,644,835,000.00** sawa na **asilimia 0.09** kutoka Shirika la Elimu Kibaha; **Shilingi 21,721,743,786.00** sawa na **asilimia 1.2** kutoka Wakala wa Mabasi Yaendayo Kasi Dar es Salaam (BRT), **Shilingi 10,745,182,213.20 sawa na asilimia 0.6** kutoka Chuo cha Serikali za Mitaa, **Shilingi 3,506,815,065.02**

sawa na **asilimia 0.2** kutoka Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa, **Shilingi 7,000,000,000.00** sawa **na asilimia 0.4** kutoka Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini *(TARURA)*, **Shilingi 11,489,598,000.00** sawa na **asilimia 0.66** Shirika la Masoko ya Kariakoo; **Shilingi 306,079,400.00** sawa na **asilimia 0.017** kutoka Makao Makuu ya Mikoa na **Shilingi 1,680,506,764,000.00** sawa na **asilimia 96.7** kutoka Halmashauri za Wilaya kama inavyoonekana kwenye Jedwali Namba 5 na Kielelezo Na. 8.

JEDWALI NA 5: ***Taswira ya makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026***

TAASISI	MAKADIRIO	ASILIMIA
Makao Makuu ya Wizara	188,960,306,000.00	10.8
Shirika la Elimu Kibaha	1,644,835,000.00	0.09
Wakala wa Mabasi Yaendayo Kasi Dar (DART)	21,721,743,786.00	1.2
Chuo cha Serikali za Mitaa	10,745,182,213.20	0.6
Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa	3,506,815,065.02	0.2
Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini	7,000,000,000.00	0.4
Shirika la Masoko ya Kariakoo	11,489,598,000.00	0.66
Makao Makuu ya Mikoa	306,079,400.00	0.017
Halmashauri	1,680,506,764,000.00	96.7
JUMLA	1,925,881,323,464.22	

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 8: Ulinganisho wa Makadirio ya Maduhuli kwa Mwaka 2025/2026

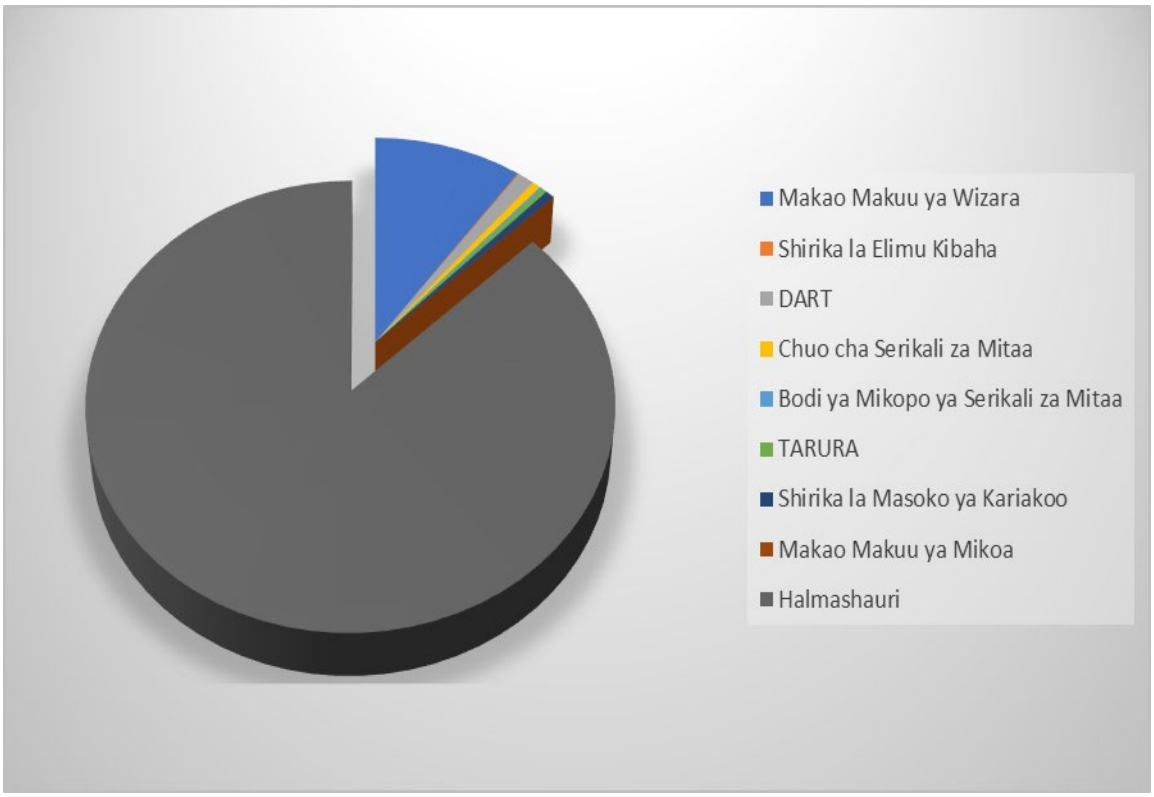

Chanzo: *Randama ya Wizara (Aprili, 2025) (Fungu 56) na Usanifu wa Kamati.*

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati ulibaini kuwa kuna ongezeko la utengaji wa maduhuli kutoka **Shilingi 1,601,044,595,990.00** mwaka 2024/2025 hadi **Shilingi 1,925,881,323,464.22** mwaka 2025/2026; sawa na ongezeko la Shilingi **324,836,727,474,** sawa na **asilimia 20.2.** Kamati inaipongeza sana Wizara kwa ongezeko hili. Aidha, Kamati ilibaini kuwa kumekuwa na ongezeko la makadirio ya maduhuli kuanzia mwaka 2023/2024, 2024/2025 na 2025/2026 kama inavyoonekana katika **Kielelezo Na. 9 hadi 10**

KIELELEZO NA 9: ***Uwiano wa makadirio ya mapato na matumizi kuanzia mwaka 2023/2024 hadi 2025/2026***

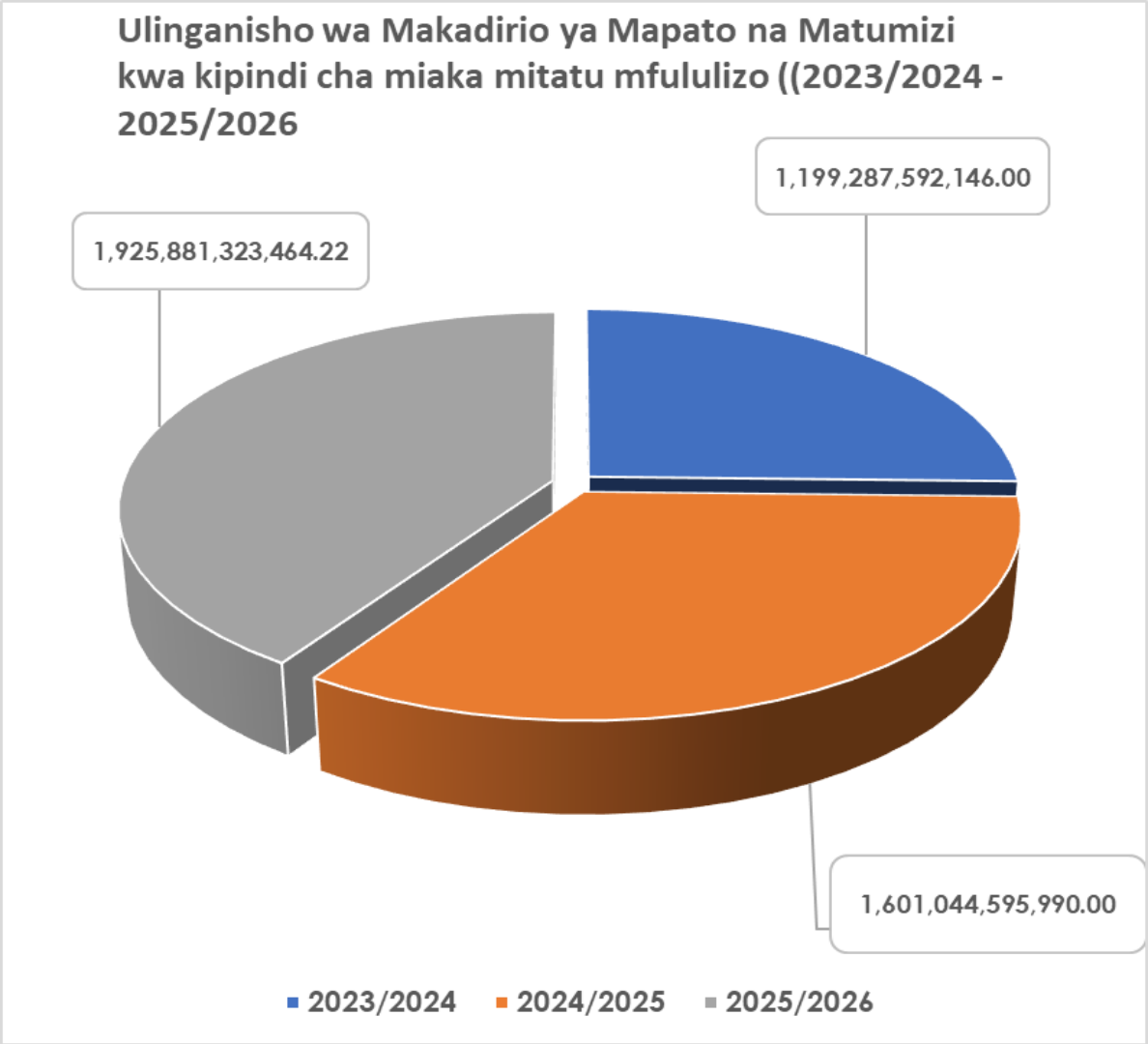

Chanzo: *Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Kamati ilibaini kuwa ongezeko hili kwa kiasi kikubwa limetokana na ongezeko katika maeneo matatu ambayo ni Makao Makuu ya Wizara, Shirika la Masoko ya Kariakoo pamoja na Halmashauri.

Kamati inazipongeza sana Halmashauri pamoja na Makao Makuu ya Wizara kwa ongezeko la makadirio ya mapato.

Kamati inaishauri Wizara kuendelea kuwa wabunifu wa vyanzo mbalimbali ili kuiwezesha Serikali kutekeleza malengo yake kwa ufanisi mkubwa.

KIELELEZO NA 10: ***uwiano wa makadirio ya ukusanyaji wa maduhuli ya Wizara na taasisi zilizo chini yake (a) na (b)***

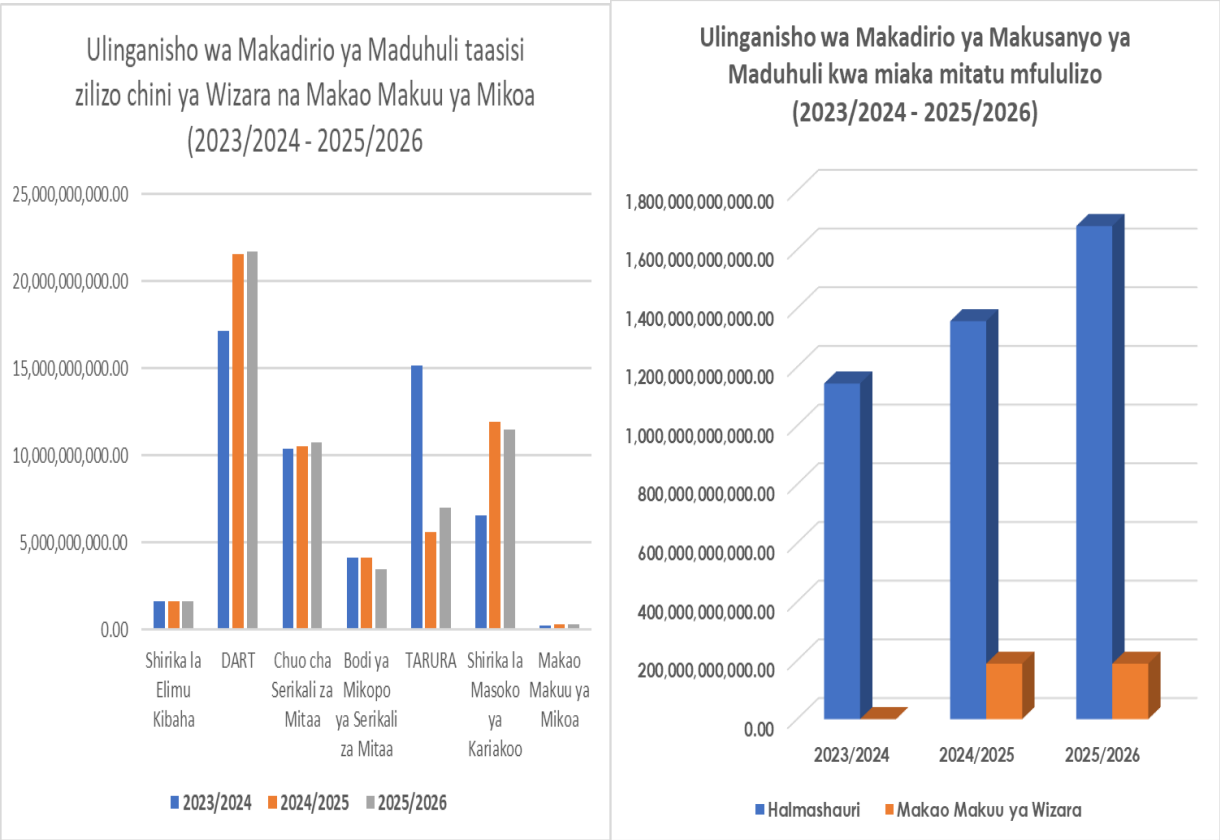

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

KIELELEZO NA 11:*Ulinganisho wa ukuaji wa upangaji wa Maduhuli katika Halmashari*

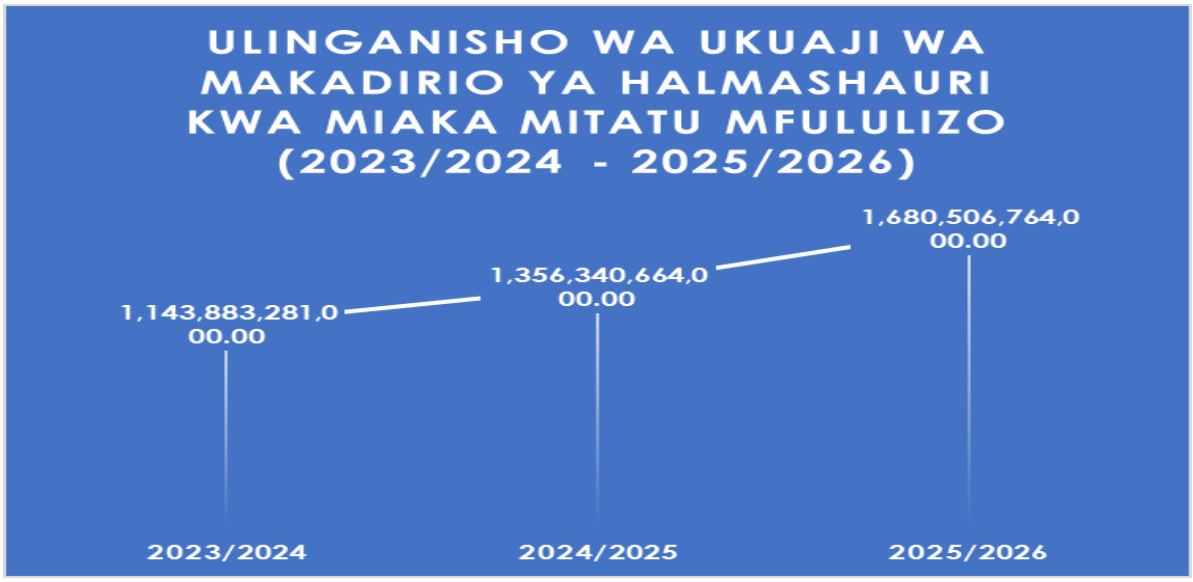

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa Halmashauri za Wilaya zimeendelea kufanya vyema katika ukadiriaji na ukusanyaji wa maduhuli kama inavyoonesha hapo juu na katika data zilizotangulia kuelezwa kuhusiana na ukusanyaji wa maduhuli. Kamati ilitaka kujua ikiwa mapato haya yameongezeka katika utozwaji wa kodi na ushuru katika bidhaa na uwekezaji ule ule wa mwaka uliopita na kuelezwa kuwa ongezeko hili ni kutokana na vyanzo vipya ambavyo Halmashauri imevibuni. Kamati inazipongeza sana Halmashauri nchini kwa kuwa wabunifu wa vyanzo vya mapato, jambo ambalo wakati wote limekuwa likishauriwa na Bunge. Hii ni dalili wazi kuwa halmashauri zina uwezo wa kujitegemea, na hivyo kuwa na uwezo wa kuitekeleza Sheria ya Ugatuaji wa Madaraka kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, aidha, Kamati pia imebaini kuwa kuna taasisi ama hazikui, kwamba zinabaki pale pale zilipokuwa vipindi viwili mfululizo vya miaka ya fedha au hata kushuka kabisa kwenye ukadiriaji wa maduhuli. Kamati imebaini kuwa Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa imebaki kwenye ukadiriaji ule ule kwa miaka mitatu mfululizo Sekretarieti za mikoa zikikadiria ongezeko kwa asilimia ndogo. Aidha, Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini amekuwa akiendelea kushuka kwenye ukadiriaji wa maduhuli.

Mheshimiwa Spika, Kamati inazishauri taasisi nyingine ambazo ziko chini ya Wizara ambazo makadirio yake hayakuongezeka, ama yamepungua kuwa wabunifu katika kutafuta vyanzo vingine vya mapato ili kuongeza makadirio na makusanyo ya maduhuli.

JEDWALI NA 6: ***Mwenendo wa Makadirio ya Maduhuli ya Wizara, Taasisi zake na Mamlaka za Serikali za Mitaa kwa kipindi cha mwaka 2023/2024 hadi 2025/2026***

Na.	MWAKA	KIASI	ONGEZEKO	ASILIMIA
1.	2023/2024	1,199,287,592,146.00		
2.	2024/2025	1,601,044,595,990.00	212,796,697,844	17.7
3.	2025/2026	1,925,881,323,464.22	324,836,727,474	20.2

Chanzo*: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, kwa ujumla makadirio ya mapato kwa Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa imekuwa ikiongezeka kwa wastani mzuri kila Mwaka.

Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuwa wabunifu wa utafutaji wa vyanzo mbalimbali vya mapato ili kuongeza Mapato ya Serikali.

JEDWALI NA 7: ***Ulinganisho wa Makadirio ya Maduhuli Fungu 56, Fungu Na.02 na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa kwa miaka mitatu mfululizo (2023/2024, 2024/2025, 2025/2026)***

TAASISI	2023/2024	2024/2025	2025/2026
Makao Makuu ya Wizara	0	188,960,306,000.00	188,960,306,000.00
Shirika la Elimu Kibaha	1,634,835,000.00	1,634,835,000.00	1,644,835,000.00
DART	17,172,749,540.00	21,577,652,305.00	21,721,743,786.00
Chuo cha Serikali za Mitaa	10,437,966,865.00	10,535,182,220	10,745,182,213.20
Bodi ya Mikopo ya Serikali za Mitaa	4,131,215,065.00	4,131,215,065.00	3,506,815,065.02
TARURA	15,200,000,000.00	5,600,000,000.00	7,000,000,000.00
Shirika la Masoko ya Kariakoo	6,565,654,276.00	11,948,802,000.00	11,489,598,000.00
Makao Makuu ya Mikoa	261,890,400.00	315,939,400.00	306,079,400.00
Halmashauri	1,143,883,281,000.00	1,356,340,664,000.00	1,680,506,764,000.00
JUMLA	1,199,287,592,146.00	1,601,044,595,990.00	1,925,881,323,464.22

Chanzo: *Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati*

4.2. UCHAMBUZI WA MAKADIRIO YA MATUMIZI YA KAWAIDA KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa, makadirio ya matumizi ya Wizara katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 yanalenga kuchochea maendeleo ya watu na ustawi wa Taifa ili kuhakikisha kwamba wananchi wanakuwa na siha bora ili kuwawezesha kushiriki katika shughuli za Ujenzi wa Taifa na kuboresha maisha yao. Makadirio haya ya

matumizi ya Wizara yamepangwa ili kutekeleza mipango mbalimbali ya Serikali kama iliyo chini ya Mamlaka za Serikali za Mitaa kama ilivyoainishwa kwenye Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano na ule wa Mwaka mmoja pamoja na miongozo mbalimbali iliyotolewa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, katika eneo hili Kamati imefanya uchambuzi wa aina tatu kama ifuatavyo:-

(a) Uchambuzi wa Mpango wa Bajeti ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026;

(b) Uwianishaji wa Mpango wa Bajeti ya Matumizi ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026 bajeti ya Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;

(c) Uwianishaji wa Mpango wa Bajeti ya Matumizi ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026 na Mpango na Bajeti Kuu ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026

(a) Uchambuzi wa Mpango wa Bajeti ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026

Mheshimiwa Spika, kama ilivyoainishwa kwenye randama ya Wizara; katika Mwaka wa Fedha 2025/2026 Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (Fungu 56); Tume ya Utumishi wa Walimu (Fungu 02) pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa (Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) inaomba kuidhinishiwa kiasi cha **Shilingi 11,780,484,202,000.00.** Kati ya fedha zinazoombwa **Shilingi 7,836,140,708,000.00** sawa na **asilimia 66.5** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 3,944,343,494,000.00** sawa na **asilimia 33.48** zinaombwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. *(Tazama kielelezo Namba*

KIELELEZO NA 12: ***Ulinganisho wa Makadirio ya Matumizi Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa***

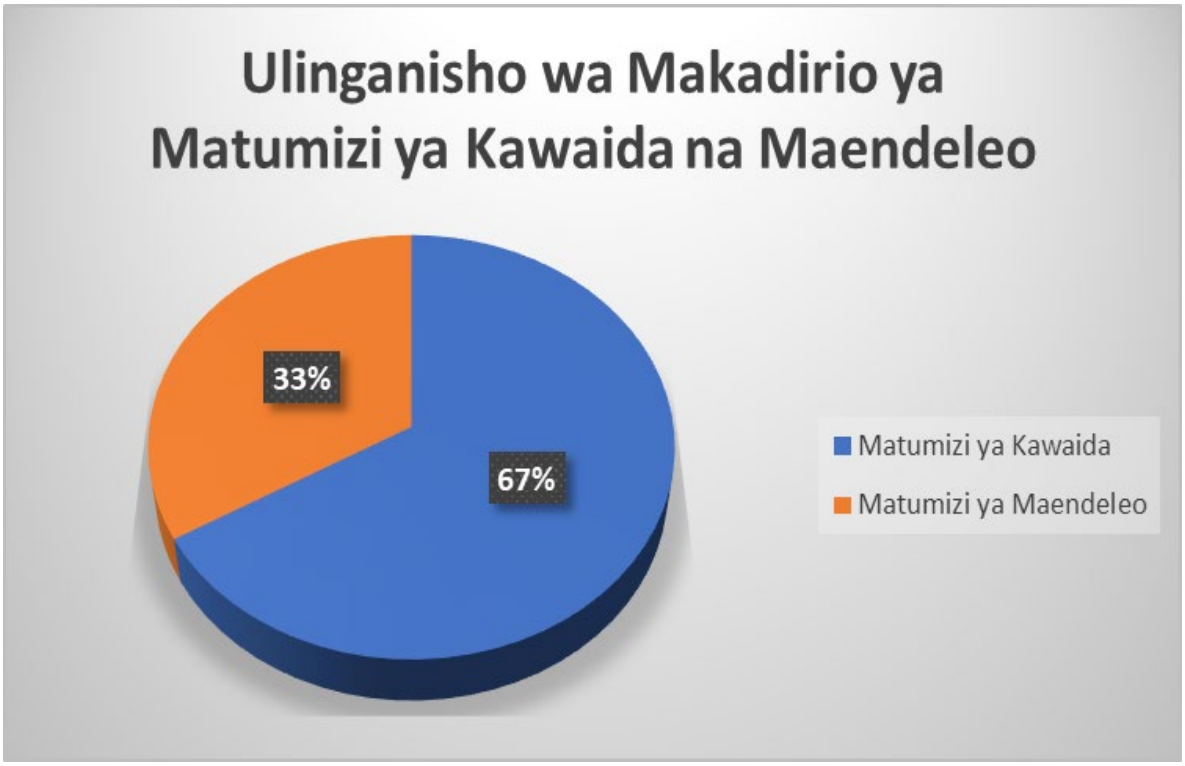

Chanzo: Randama ya Wizara na usanifu wa Kamati (Aprili, 2025)

Mheshimiwa Spika, kutokana na kielelezo hapo juu matumizi ya Serikali kwa Wizara (Fungu 56) Tume ya Utumishi wa Walimu (Fungu 02) pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa yana mwelekeo wa kuhudumia ofisi zaidi kuliko kuwekeza katika miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, hali ya bajeti kuonesha kuwa na matumizi makubwa kwenye matumizi ya kawaida kunaleta taswira kuwa uwekezaji kwa ajili ya miradi ya maendeleo uko chini, hivyo boreshaji wa maisha ya wananchi unakuwa chini.

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wake Kamati imezingatia mwelekeo wa Wizara katika hoja yake ya kule siha bora kwa wananchi. Kamati inaamini ili siha bora iweze kuletwa kwa wananchi uwekezaji katika miradi ya maendeleo ni muhimu ili kuleta urahisi wa utolewaji wa huduma kwa wananchi. Kutokana na hilo Kamati inaishauri Serikali kuongeza utengaji wa bajeti kwenye miradi ya maendeleo ili kuwezesha huduma kwa wananchi kupatikana kwa urahisi na kwa haraka na hivyo kuharakisha maendeleo ya watu.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliendelea zaidi na uchambuzi kuhusiana na bajeti ya matumizi ya kawaida na matumizi ya maendeleo. Wakati wa

uchambuzi wake Kamati ilibaini kuwa kati ya **Shilingi 7,836,140,708,000.00** zinazoombwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida **Shilingi 6,292,557,648,000.00** sawa na **asilimia 80.3** zinaombwa kuidhinishwa kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 1,543,583,060,000.00** sawa na **asilimia 19.7** zinaombwa kwa ajili ya matumizi mengineyo. Aidha, kati ya **Shilingi 3,944,343,494,000.00** zinazoombwa kwa ajili ya matumizi ya maendeleo **Shilingi 2,496,431,476,000.00** sawa na **asilimia 63.3** ni fedha za ndani na **Shilingi 1,447,912,018,000.00** sawa na **asilimia 36.7** ni fedha za nje. *(Tazama kielezo Namba 13 na Namba 14 mtawalia)*

KIELELEZO NA 13: ***Ulinganisho wa makadirio ya Matumizi ya kawaida kwa ajili ya mishahara na matumizi mengineyo (OC) kwa Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa***

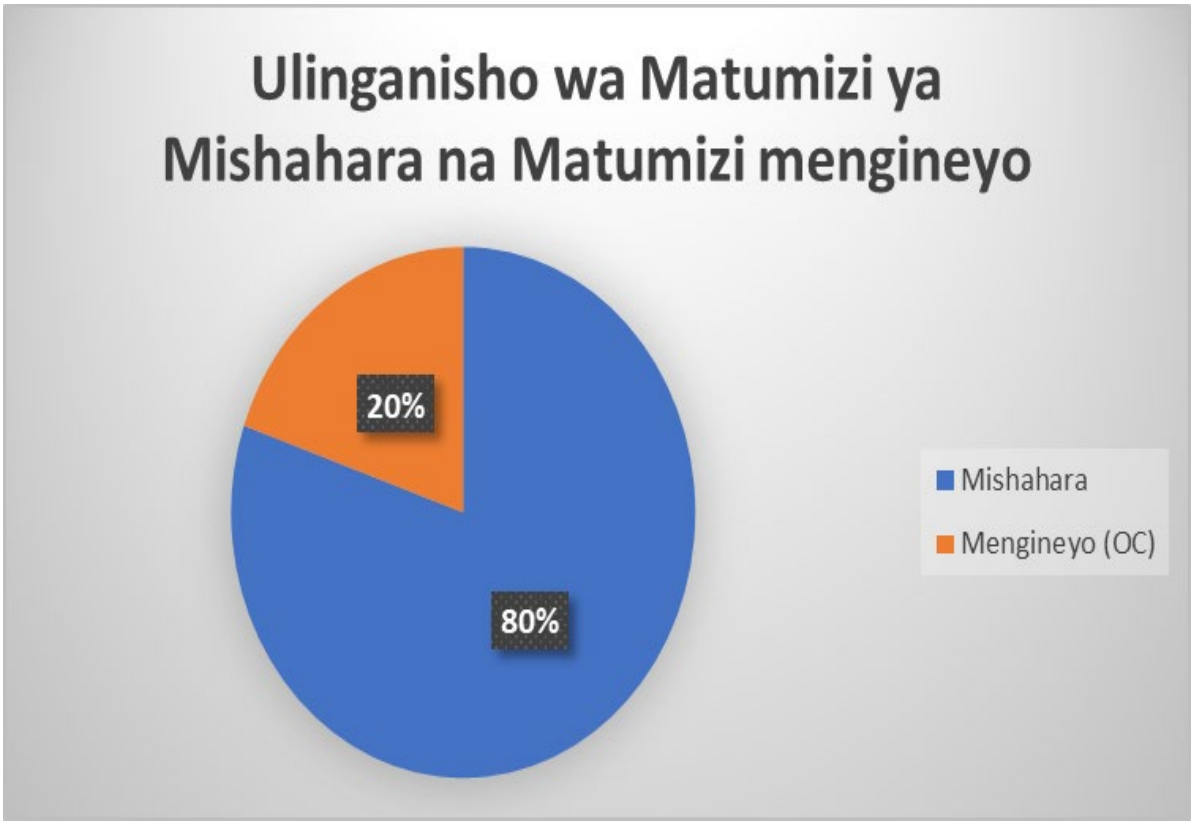

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa fedha za matumizi mengineyo ndizo zinazowezesha rasilimali watu kufanya kazi kwa mnyumbuliko na hivyo kufikisha huduma stahiki kwa wananchi. Kamati inatambua kuwa ni kutokana na matumizi mengineyo rasilimali watu inatumika ipasavyo. Ni bajeti hii ndiyo inayoweza kuwafanya watumishi kama vile maafisa ugani, maafisa uvuvi na maafisa mifugo (kwa kutaja wachache) katika halmashauri kutoa huduma stahiki, za kutosha na kwa wakati kwa wakulima, wavuvi na wafugaji kote nchini. Aidha, ni bajeti hii ndiyo inayoweza kununua vifaatiba na vitendanishi kwenye zahanati, vituo vya afya na hospitali za wilaya kote nchini.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, Kamati imebaini kuwa fedha zilizotengwa kwa ajili ya matumizi mengineyo (asilimia 20 ya matumizi ya kawaida) ni ndogo. Kamati inaona kuwa hali hii inaweza kusababisha watumishi wasitumie zaidi weledi na ujuzi wao kwa ajili ya wananchi kutokana uwezeshwaji mdogo na hivyo kushindwa kutoa huduma kwa wananchi kwa namna ya kutosha. Kamati inashauri Serikali kuendelea kuongeza fedha kwa ajili ya matumizi mengineyo ili kuweza kuboresha utoaji wa huduma kwa wananchi.

KIELELEZO NA 14: ***Uwiano wa makadirio ya Matumizi ya maendeleo kwa fedha za ndani na nje kwa Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa***

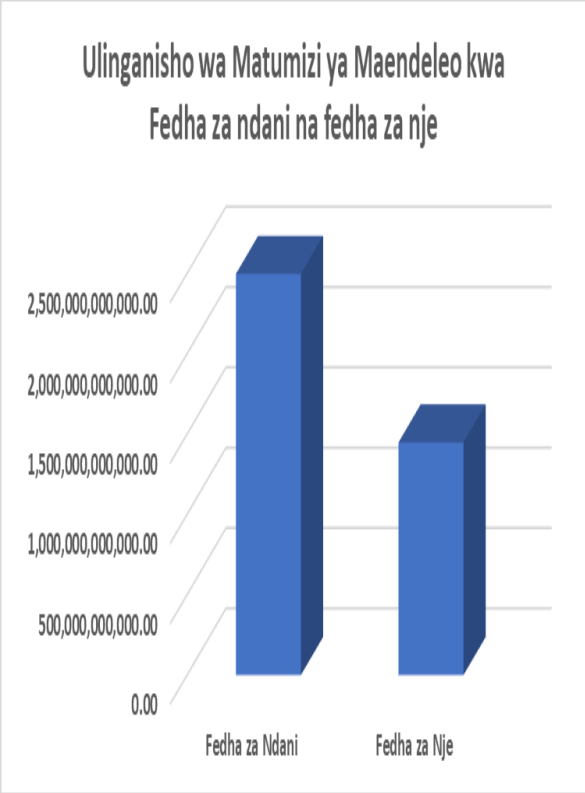

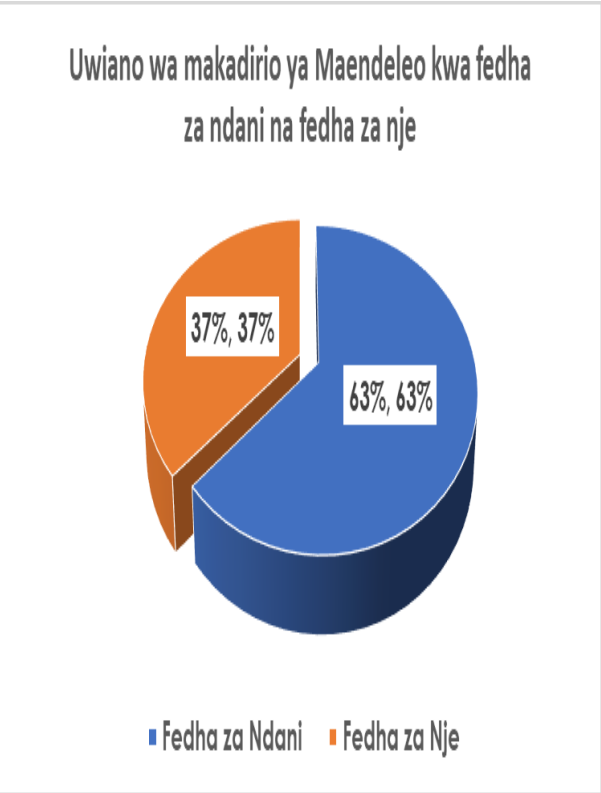

Chanzo: *Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili, 2025)*

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa miradi ya maendeleo Kamati imebaini kuwa maoteo ya bajeti kwa kutumia fedha za ndani yanazidi kuongezeka. Kwa sababu hiyo ni sahihi kusema kuwa bajeti ya Wizara inazidi kuimarika na kufanya vema. Hii ni kutokana na kwamba maoteo ya bajeti kwa fedha za ndani yanaonesha kuwa nchi ina uwezo wa kutekeleza miradi yake kwa asilimia 63 bila kutegemea fedha za wahisani. Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuwa ina nia ya dhati ya kuifanya nchi isiwe tegemezi.

(b) Uwiano wa Mpango wa Bajeti ya Matumizi ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026 na bajeti ya Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya pia ulinganisho wa mpango wa bajeti wa mwaka 2025/2026 kwa kulinganisha na bajeti ya wizara hiyo kwa mwaka 2024/2025. Nia ni kuonesha ukuaji wa bajeti na kungezeka kwa utekelezaji wa majukumu ya Wizara na shughuli za umma.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa kina kuhusiana na uwiano wa Mpango wa Bajeti ya Matumizi kwa Mwaka 2024/2025 pamoja na Mpango wa Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa kuna ongezeko la upangaji wa bajeti ya Wizara kutoka **Shilingi 10,298,991,877,468.00** kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 hadi **Shilingi 11,780,484,202,000.00** kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026, sawa na ongezeko la **Shilingi 1,481,492,324,532** ambalo ni sawa na **asilimia 14.4.** Aidha, matumizi ya kawaida yameongezeka kutoka Shilingi **6,709,975,188,500.00** hadi Shilingi **7,836,140,708,000.00** sawa na ongezeko la **Shilingi 1,126,165,519,500,** sawa na **asilmia 16.7** huku matumizi ya maendeleo yakiongezeka kutoka Shilingi

3,589,016,688,968.00 hadi Shilingi **3,944,343,494,000.00** sawa na ongezeko la **Shilngi 405,326,805,032,** sawa na **asilimia 11.3**.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilibaini kuwa matumizi ya kawaida upande wa mishahara yameongezeka kutoka **Shilingi 5,524,636,066,000.00** hadi **Shilingi 6,292,557,648,000.00** Mwaka 2025/2026; sawa na ongezeko la **Shilingi 767,921,582,000**, sawa na **asilimia 13.9.** Wakati huo huo matumizi ya maendeleo kwa upande wa fedha za ndani yameongezeka kutoka **Shilingi 2,443,601,938,301.00** mwaka 2024/2025 hadi **Shilingi 2,496,431,476,000.00** Mwaka 2025/2026 sawa na ongezeko la **Shilingi 52,829,537,699** sawa na **asilimia 2.2;** huku matumizi ya maendeleo kwa upande ya fedha za nje yaongezeka kutoka **Shilingi 1,145,414,750,667.00** mwaka 2024/2025 hadi **Shilingi 1,447,912,018,000.00** mwaka Mwaka 2025/2026 sawa na ongezeko la **Shilingi 302,497,267,333** sawa na **asilmia 26.4**; kama inavyoonekana katika kielelezo Namba 16 na Jedwali Namba 8.

KIELELEZO NA 13: ***Matumizi ya kawaida kwa ajili ya mishahara, matumizi mengineyo (OC) na matumizi ya miradi ya maendeleo kwa Fungu 56 – Makao Makuu ya Wizara, Fungu 02 – Tume ya Utumishi wa Walimu na Mafungu 26 ya Mikoa***

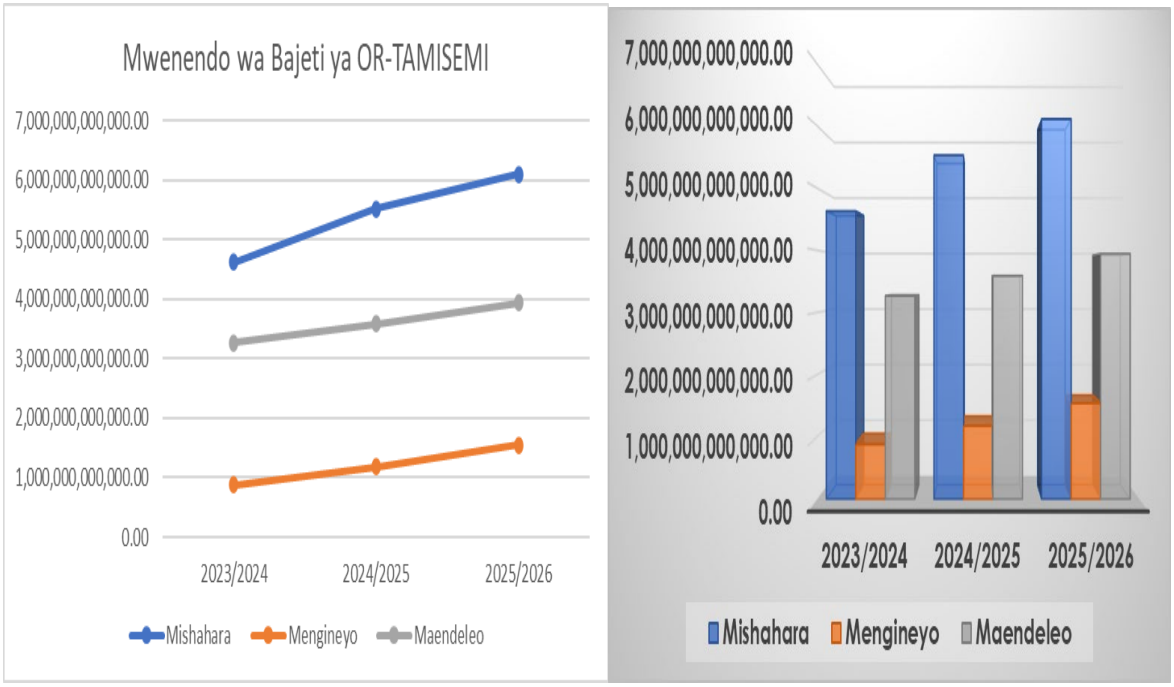

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

JEDWALI NA 8: ***Ulinganisho wa Bejeti (Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 Hadi 2025/2026 Kwa milioni***

MATUMIZI	2023/2024	2024/2025	2025/2026
Mishahara	4,626,253.9	5,524,636.07	6,104,221.6
Oc	885,592.4	1,185,339.1	1,543,583.06
Maendeleo Ndani	2,147,686.4	2,443,601.9	2,496,431.5
Maendeleo Nje	1,120,306.2	1,145,414.8	1,447,912.02

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

Mheshimiwa Spika, Kamati imeridhishwa na ukuaji wa bajeti ya maendeleo kwa kutumia fedha za ndani. Hii inaonesha kuwa kama jitihada zikiendelea kufanyika kwenye upangaji wa bajeti ya maendeleo kwa kutumia

mapato ya ndani Taifa litaondokana na utegemezi wa fedha za wafadhili. Aidha, Sura hii ya bajeti inatoa taswira kuwa maisha ya Watanzania yanazidi kuboreka kila mwaka. Aidha bajeti hii inaonesha kuwa Taifa letu liko kwenye mwenendo mzuri wa ukuaji wake na maendeleo ya wananchi. Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuendelea kuweka mikakati inayosaidia usitawi wa wananchi nchini.

(c) Uwiano wa Mpango wa Bajeti ya Matumizi ya Wizara (Fungu 56, Fungu 02 pamoja na Mafungu 26 ya Sekretarieti za Mikoa) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na Mwaka wa Fedha 2025/2026 dhidi ya Mpango na Bajeti Kuu ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na Mwaka wa Fedha 2025/2026

Mheshimiwa Spika, ili kujua mwenendo wa kuzifanya shughuli za wananchi kuwa muhimu kwa maendeleo yao ya kiuchumi na kuboresha siha za wananchi Kamati ilifanya uinganisho ili kujua uwiano wa bajeti ya Ofisi ya Rais TAMISEMI pamoja na Mpango wa Bajeti ya Taifa kwa mwaka 2025/2026. Nia ni kuliwezesha Bunge kuona na kutafsiri ongezeko la namba katika Bajeti ya Taifa na kuongeza huduma kwa wananchi ili kuona kama kuongezeka kwa bajeti ya Taifa kuna athari kwa Bajeti ya Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake Kamati ilibaini kuwa Bajeti ya Taifa imeongezeka kutoka **Shilingi milioni 50,291,408** zilizotengwa kwa mwaka wa fedha 2024/2025 hadi **Shilingi milioni 57,040,252** zilizotengwa mwaka 2025/2026. Hili ni ongezeko la **Shilingi milioni 6,748,844** sawa na **asilimia 13.4.**

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi huo, Kamati imebaini yafuatayo:-

i) Wakati Bajeti ya Taifa kwa mwaka 2025/2026 ikiwa imeongezeka kwa **asilimia 13.4** bajeti ya Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu yote 26 ya Mikoa imeongezeka kwa **asilimia 14.4.**

ii) Wakati bajeti ya Taifa ya maendeleo ikiwa imeongezeka kwa **asilimia 01** bajeti ya Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu yote 26 ya Mikoa kwa ajili ya miradi ya maendeleo imeongezeka kwa **asilimia 11.3**.

iii) Wakati bajeti ya Taifa ya matumizi ya kawaida imeongezeka kwa **asilimia 10.4,** bajeti ya matumizi ya kawaida ya Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu yote 26 ya Mikoa imeongezeka kwa **asilimia 16.7.**

Mheshimiwa Spika, tafsiri tunayopata katika uchambuzi huu ni kuwa, ongezeko la mafungu yote kwa pamoja lililowekwa katika Bajeti ya Taifa, linawiana na ongezeko la Bajeti ya Wizara hii, Fungu

56, Fungu 02 na Mafungu yote 26 ya Mikoa. Hii inaonesha kuwa Wizara hii ni miongoni mwa Wizara zilizopewa kipaumbele katika tengeo la fedha za bajeti**. Kamati inaipongeza Serikali kwa ongezeko hilo la tengeo katika Wizara hii.**

JEDWALI NA 9: ***Ulinganisho wa Bajeti Fungu 56, Fungu 02 na Mafungu 26 ya Mikoa Dhidi ya Bajeti ya Taifa 2022/2023 na 2023/2024 (kwa milioni)***

	2024/2025	2025/2026	Ongezeko	Asilimia
Bajeti Kuu ya Serikali	**50,291,408**	**57,040,252**	**6,748,844**	**13.4.**
Bajeti ya Wizara	**10,298,991**	**11,780,484**	**1,481,492**	**14.4**

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

JEDWALI NA 10: *Ulinganisho wa Bajeti Kuu na Bajeti ya OR TAMISEMI kwa mwaka 2024/2025 na mwaka 2025/2026*

	BAJETI KUU YA SERIKALI			**BAJETI YA WIZARA**		
	2024/2025	2025/2026	%	2024/2025	2025/2026	%
Mishahara	11,767,675.1	13,174,240.5	11.9	5,524,636.07	6,292,557,648	3.46
Oc	21,618,648	24,394,605.3	12.8%	1,185,339.1	1,543,583.06	19.73
Maendeleo Ndani	12,306,921	13,320,501.9	8.2%	2,443,601.9	2,496,431.5	10.01
Maendeleo Nje	2,699,081	6,150,902.6	127%	1,145,414.8	1,447,912.02	0.26
JUMLA	50,291,408	57,040,252	13.4%	10,298,991	11,780,484	4.14

***Chanzo**: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati (Aprili 16, 2025)*

SEHEMU YA TANO

5.0. MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Baada ya Uchambuzi wa bajeti, Kamati inatoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo yafuatayo kwa lengo la Kuboresha Utendaji kazi wa Wizara hii katika kuwahudumia wananchi: -

5.1. Ukosefu/Upungufu wa Matundu ya Vyoo katika Shule za Msingi na Sekondari

Mheshimiwa Spika, sitara, umaridadi, na utulivu wa ujifunzaji katika ngazi za elimu ya msingi na sekondari ni jambo muhimu la kuzingatiwa ili kujenga taifa lenye siha njema. Ili kulifanya taifa likue na kusitawi kwa utulivu mazingira ya kujifunza ambayo mtoto anakua nayo ni muhimu yawe mazuri na yenye kuleta utulivu wa akili wakati wote wa maisha ya mtoto mwanafunzi katika ngazi ya shule za msingi na sekondari.

Kamati inaona kuwa suala la kuzungumzia matundu ya vyoo kwa karne tuliyo nayo ni fedheha kwa taifa letu. Aidha, wakati wa ukaguzi wa miradi ya elimu nchini katika baadhi ya halmashauri Kamati imebaini kuwa kuna baadhi ya shule za msingi na sekondari zina vyoo vyenye hadhi ya chini sana.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza sana Serikali kwa uwekezaji mkubwa sana wa ujenzi wa majengo ya shule mbalimbali za msingi na sekondari. Hata hivyo, wakati wa uchambuzi wa taarifa za bajeti za halmashauri mbalimbali zilizowasilishwa mbele ya Kamati, Kamati ilibaini kuwa kuna upungufu mkubwa wa matundu vya vyoo katika shule nyingi. Kamati inaona kuwa hali hii si nzuri kwa usitawi wa taifa la Tanzania. Kutokana na hali hiyo Kamati inashauri kama ifuatavyo: -

i. Serikali ifanya tathmini ili kubaini ukubwa wa tatizo la upungufu wa matundu ya vyoo katika shule zake zote za msingi na sekondari nchni;

ii. Serikali ifanye tathmini ya ubora wa vyoo katika shule zake zote za msingi na sekonda nchini (hasa kwenye shule kongwe);

iii. Serikali iweke mkakati wa kumaliza kabisa tatizo la vyoo katika shule zake za msingi na sekondari nchini. Aidha, kila mkoa na halmashauri zake zote zenye upungufu wa vyoo zisimamiwe kwa kuweka mkakati wa kutatua na kukomesha kabisa tatizo laa ukosefu pamoja na ubora hafifu wa vyoo katika shule zake za msingi na sekondari nchini.

5.2. Utekelezaji wa miradi ya maendeleo kupitia fedha zinazotokana na kampuni za uwekezaji kurudisha huduma kwa wananchi (Corporate Social Responsibilities – CSR)

Mheshimiwa Spika, kampuni zinazowekeza katika miradi na biashara mbalimbali nchini zina utaratibu wa kurejesha kwa jamii faida inayotokana na uwekezaji wao (Corporate Social Responsibilities – CSR). Katika uchambuzi wake wa taarifa mbalimbali za halmashauri zilizowasilishwa na Wizara ya TAMISEMI wakati wa uchambuzi wa taarifa ya utekelezaji wa bajeti kwa mwaka 2024/2025 pamoja na mpango wa mapato na matumizi kwa mwaka 2025/2026 kwa mafungu 26 ya mikoa Kamati imebaini kuwa kuwa kuna shida kubwa kwenye taratibu za kutoa, kupokea, na kutumia fedha hizo zinazotokana na CSR. Kamati imebaini kuwa Mkoa wa Geita pekee una takribani Shilingi bilioni 18 zinazotokana na CSR ambazo hazijatumika kwa sababu mbalimbali, ikiwemo mkwamo wa kimanunuzi.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa suala la utekelezaji wa miradi kwa kutumia fedha zinazotokana na CSR bado lina changamoto nyingi za kiutekelezaji. Hali hii inasababisha wananchi kutokupata faida na thamani ya fedha inayotokana na CSR (value for money). Kutokana na hali hiyo Kamati inashauri kama ifuatavyo: -

i. Serikali isimamie fedha zote zinazotokana na CSR zitolewe kwa wananchi kama sheria inavyotaka;
ii. Serikali iunde Kamati ndogo itakayokuwa na jukumu la kufanya utafiti wa kutosha na kutoa maoni kuhusu namna bora ya utoaji na matumizi ya fedha zinazotokana na CSR. Kamati hiyo pamoja na taa ama wizara nyingine zinazohusika ihusishe Wizara ya TAMISEMI (Hasa Mamlaka za Serikali za Mitaa; na
iii. Serikali ione kama kuna haja ya kuipitia na kuifanyia marekebisho Sheria inayosimamia utoaji na matumizi ya fedha za CSR nchini.

5.3. Uimarishaji wa vyanzo vya mapato katika halmashauri nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati nyakati zote imekuwa ikiishauri Serikali kupitia Mamlaka za Serikali za Mitaa kuweka mikakati mbalimbali ya kubuni na kuibua vyanzo mbalimbali vya mapato kwa ajili ya kuongeza wigo wa ukusanyaji wa ushuru ili buboresha mapato ya ndani kwa ajili ya manufaa ya halmashauri husika. Kamati inazipongeza baadhi ya halmashauri kwa kuwa wabunifu wa uanzishwaji na ukusanyaji wa ushuru huo. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwa bado halmashauri nyingi nchini, isipokuwa halmashauri za majiji) bado zinategemea sana mapato yanayotokana na mazao ya kilimo kutoka kwa

wananchi na hivyo wananchi hao kutokupata faida nzuri ya mazao yao kutokana na mzigo kubwa wa ulipaji wa ushuru.

Kutokana na hali hiyo Kamati inashauri Mamlaka za Serikali za Mitaa nchini kuendelea kufanya ubunifu wa vyanzo vingine vya mapato mbali na tozo za ushuru wa mazao, na ambavyo havitawakandamiza wananchi.

5.4. Uboreshaji wa mazingira ya kupumzika wananchi

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kuyapongeza sana majiji nchini Tanzania, Dar es Salaam, Mwanza, Arusha, Dodoma, Mbeya na Tanga. Hata hivyo Kamati imebaini kuwa maeneo mengi ya majiji hayo hayana maeneo ya mapumziko (leisure, play and recreations places) ambapo wananchi wanaweza kupumzika mara baada ya shughuli za kulijenga Taifa. Kamati inashauri majiji kuweka mikakati ya kutengeneza maeneo mengi kwa ajili ya kuwezesha wananchi kupata mapumziko mara baada ya kazi nzito. Hii itasaidia sana kuleta afya ya akili kwa wananchi. Majiji yaanze kufikiria

Maeneo ya kupumzikia ya jamii (Community recreation centers) yana umuhimu mkubwa sana katika kuongeza na kuboresha thamani ya maisha kwa jamii. binadamu

anahitaji kupumzika; iwe ni kwa ajili ya uimara wa mwili, au akili mara baada ya kazi za kutwa nzima (kwa walio wafanyakazi ama wafanyabiashara) au kwa wanafunzi katika ngazi mbalimbali za elimu wanahitaji maeneo ya kupumzikia ya jamii (Community recreation centers). Maeneo ya mapumziko kwa ajili ya jamii yakiwa ya kutosha kuna uwezekano mkubwa wa kuboresha afya ya akili kwa jamii na hivyo kujenga taifa lenye utulivu na usitawi kwa maendeleo ya nchi.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, Kamati imebaini kuwa kuna upungufu mkubwa sana wa maeneo ya kupumzikia wananchi mara baada ya shughuli mbalimbali za siku nzima. Kamati inapongeza baadhi ya majiji kama vile Dar es Salaam na Arusha kwa kujaribu kutenga maeneo na kuyajenga kwa ajili ya wananchi kupumzika. Hata hivyo, kutokana na wananchi kuendelea kuongezeka kwa kasi maeneo ya kupumzikia wananchi yanazidi kuwa machache. Kutokana na hali hiyo Kamati inatoa ushauri ufuatao.

i. Miji na majiji yote nchini kuweka mkakati wa kutenga maeneo mahsusi kwa ajili ya mapumziko ya wananchi. Maeneo hayo yatengwe kwa kuzingatia umbali kutoka eneo moja kwenda lingine ili kuwapa wananchi uwezekano wa kuyafikia kiurahisi;

ii. Serikali iandae mwongozo wa utengaji, uendelezaji na kuyalinda maeneo hayo ili yasipangiwe matumizi mengine.

5.5. Ununuzi wa vifaa vya maabara kwa ajili ya maabara za sekondari nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati inampongeza sana Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uthubutu wake na kuweza kujenga shule nyingi za sekondari, na hasa Sekondari za Wasichana za Mikoa, na sasa Sekondari za Wavulana za Kanda. Kamati inapongeza zaidi hasa baada ya shule hizi za Sekondari za Wasichana za Mikoa kuwa Maalum kwa ajili ya kufundisha watoto wa kike sayansi, na hivyo kuongeza idadi kubwa ya wanansayansi nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa ili masomo ya sayansi yafundishwe vyema, na ili wanafunzi hawa waweze kuielewa vyema sayansi ni muhimu sana kuwepo na maabara pamoja na vifaa vyote vya maabara kwwenye shule zote. Hata hivyo, Kamati wakati wa ukaguzi wake kwenye miradi mbalimbali ya shule hizi imegundua kuwa hakuna kabisa vifaa vya maabara. Aidha Kamati imebaini kuwa asilimia kubwa ya shule hizi tayari zimekwishadahili wanafunzi wanaosoma

katikashule hizi, na kwamba wengine wanatarajia kufanya mitihani yao ya mwisho mwezi Mei mwaka huu wa 2025. Kamati inahofu kuwa wanafunzi hao kama Serikali isipokuwa na mpango wa dharura, watafanya mirihani yao bila kuwa na uwezo wa kufanya mitihani ya mafunzo kwa viendo (practical) kutokana na kutokuwepo kwa maabara. Kutokana na hali hiyo Kamati inashauri mambo yafuatayo: -

i. Serikali iweke mpango makakati wa dharura wa kuhakikisha kwamba inapeleka vifaa vya maabara kwenye shule hizi zote 26 za wasichana za mikoa; bila kuathiri mipango iliyowekwa ya upelekaji wa vifaa vya maabara katika shule nyingine za sekondari nchini;
ii. Kwa kuwa tatizo la uhaba wa vifaa vya maabara katika shule za sekondari nchini ni la muda mrefu na linaonekana kuwa gumu, Kamati inashauri Serikali itenge fungu maalum kwa kutumia chanzo maalum na cha kudumu kwa ajili ya ununuzi wa vifaa vya maabara kwa ajili ya shule za sekondari nchini; wakati wote vinapohitajika.

5.6. Ujenzi wa shule za michepuo ya kiingereza katika halmashauri nchini

Mheshimiwa Spika, wakati wa uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara (Fungu 56) Fungu 02 na Mafungu26

ya Sekretarieti za Miko) Kamati ilibaini kuwa Halmashauri nyingi zimeanza kujikita katika ujenzi wa shule maalum za msingi za mchepuo wa kiingereza (English Medium School) kwa kutumia fedha ya Serikali na kutoza ada kubwa kwa wanafunzi wanaokuja kusoma katika shule hizi. Kamati haikuridhika kabisa na utaratibu wa Halmashauri kujikita katika ujenzi wa shule hizi na kutoza ada kubwa. Kamati inaona kuwa kufanya hivyo kunaondoa usawa wa upatikanaji wa elimu kwa Watanzania na hivyo kujenga madaraja nchini. Hii si dhamira ya Serikali na si tamko la Sera ya Elimu ya Mwaka 2014 Toleo la Mwaka 2023. Kwa sababu hiyo, Kamati inashauri kwamba: -

i. Halmashauri kuacha kabisa kujihusisha na ujenzi wa shule hizi kwa kutumia fedha yoyote ile ya Serikali na kuzitoza ada kubwa kwa kuwa inakwenda kinyume na mipango ya Serikali ya utoaji wa elimu bure kwa shule za sekondari;
ii. Kama kuna ulazima kwa halmashauri yoyote ile kuanzisha shule za mchepuo wa Kiingereza iombe kibali kutoka Wizara ya TAMISEMI, na TAMISEMI ieleze sababu za msingi zinazolazimisha uanzishwaji wa shule za mchepuo wa Kiingereza katika halmashauri husika,
iii. Aidha, kama pia ni lazima shule hizi kuanzishwa, Kamati inashauri halmashauri ianzishe shule hizi

zikiwa na utawala wake tofauti, zisitumie rasilimali watu ya aina yoyote kutoka Serikalini.

iv. Serikali iwarejeshe walimu wote wazuri waliochukuliwa kutoka shule ze umma na kupelekwa kwenye shule hizi maalum za mchepuo wa kiingereza katika shule zao za awali ili waendelee kuinua ubora wa elimu katika shule hizi za umma.

5.7. Uzalishaji wa madeni makubwa ya watumishi katika halmashauri

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa halmashauri nyingi zimekuwa zikizalisha madeni makubwa bila kuyalipa na hivyo kuiweka Serikali kwenye wakati mgumu wa utekelezaji wa majukumu yake. Kamati ilihoji sababu ya uwepo wa madeni hayo na kutaarifiwa kuwa ni sababu ni pamoja na malipo ya uhamisho wa watumishi pamoja na posho mbalimbali za watumishi katika halmashauri husika. Kwa mfano Mkoa wa Dodoma peke yake umezalisha madeni yenye thamani ya Shilingi bilioni 12 yanayotokana na utumishi. Haya ni makubwa mno. Hii ni dalili mbaya sana. Kutokana na changamoto hii kutishia usitawi wa halmashauri nchini Kamati inashauri kama ifuatavyo: -

i. Serikali kuweka mkakati wa ulipaji wa madeni haya kwa wakati ili kuziweka huru halmashauri;

ii. Serikali kusimamisha uzalishaji wa madeni mengine ya namna yoyote ile katika halmashauri hadi pale madeni yaliyozalishwa awali kuwa yamekwishakulipwa kwa walau asilimia 50.

5.8. Mwongozo wa utoaji wa mikopo ya asilimia 10 kwa wanawake, vijana na wenye ulemavu

Mheshimiwa Spika, Kamati imeabini kuwa utaratibu wa utengaji wa fedha (asilimia 10 ya mapato ya ndani) unatofautiana kati ya Halmashauri moja na nyingine. Kuna Halmashauri ambazo zinazotenga fedha hizo kwa kutumia mapato ya ndani yote na kuna halmashauri ambazo zinatenga kwa kutumia mapato ya ndani yaliyotengwa kwenye fungu la maendeleo. Utengaji huu wa mapato kwa kutofautiana kunaleta mkanganyiko wa uelewa wa utekelezaji wake kitaifa. Kwa sababu hiyo, Kamati inashauri kuwa Serikali itoe mwongozo mmoja utakaotumika katika kwa ajili ya kutenga fedha hizo katika halmashauri zote nchini.

6.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine napenda kutoa shukrani zangu kwako kwa fursa uliyonipa ya kuwasilisha maoni haya ya Kamati lakini pia kwa kuendelea kuliongoza vyema Bunge letu Tukufu. Ninawashukuru sana Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa (Mb) – Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Mheshimiwa Zainab Athumani Katimba (Mb) – Naibu Waziri Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa na Mheshimiwa Festo John Dugange (Mbe) – Naibu Waziri Ofisi ya Rais Tawala za Miko ana Serikali za Mitaa kwa ushirikiano wanaoipa Kamati. Aidha, namshukuru Katibu Mkuu Wizara ya TAMISEMI, Ndg. Adolf Ndunguru, Naibu Makatibu Wakuu Ndg. Eng. Ndg. na Ndg. Sospeter Mtwale pamoja na watendaji wote wa Wizara na taasisi zake kwa ushirikiano ambao wamekuwa wakiipa Kamati tangu tulipoanza kufanya nao kazi na kushiriki vizuri kwenye uchambuzi wa Bajeti ya Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, kipekee ninawashukuru sana Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa pamoja na Mheshimiwa Jafari Wambura Chege (Mb), Makamu Mwenyekiti wa Kamati kwa ushirikiano mzuri ambao wananipa. Wajumbe hawa ni wachapa kazi na wameshiriki kikamilifu katika uchambuzi

wa bajeti na kuhakikisha wanahoji ili kupata ufafanuzi wa kina. Ninawapongeza sana na ninaomba kuwatambua kwa majina kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi wa Katibu wetu wa Bunge Baraka Idelphonce Leonard kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vyema na kwa kuhakikisha shughuli zote za Kamati zinatekelezwa kikamilifu ikiwemo Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Ofisi ya Rais Tawala za Miko ana Serikali za Mitaa pamoja na Taasisi zake kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja, **Fungu 56, 02, 36 ,47, 54, 63, 70, 71, 72, 79, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, na 95** jumla ya **Shilingi trilioni kumi na moja bilioni mia saba themanini na mbili milioni mia tisa themanini nan ne mia mbili na mbili elfu (11,782,984,202,000).**

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha, naunga mkono Hoja.

Justin Lazaro Nyamoga (Mb),

MWENYEKITI
KAMATI YA TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA

16 APRILI, 2025